

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Petra Králíková

**Právní postavení ženy v afrických a asijských
tradičních kulturách a náboženstvích**

Diplomová práce

Olomouc
2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Právní postavení ženy v afrických a asijských tradičních kulturách a náboženstvích“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 27. března 2011

Petra Králíková

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Petru Osinovi, Ph.D. za vedení diplomové práce. Mé poděkování patří také mým rodičům, sestře a přátelům za podporu v průběhu studia, cenné připomínky a gramatickou a stylistickou korekturu této práce.

Obsah

Obsah.....	4
1. Úvod.....	6
2. Africké přírodní kmeny.....	8
2.1 Úvod.....	8
2.2 Africká kultura a náboženství.....	9
2.3 Role ženy v africké společnosti.....	10
2.4 Přejít z dětství do manželství.....	12
2.5 Manželství a rodina.....	13
2.6 Rozvod.....	14
2.7 Závěr.....	15
3. Islámské společenství.....	16
3.1 Úvod.....	16
3.2 Islámské právo.....	17
3.3 Podřízené postavení žen.....	18
3.4 Manželství a rodina.....	19
3.5 Rozvod.....	21
3.6 Dědické právo.....	21
3.7 Trestní odpovědnost.....	22
3.8 Závoj.....	24
3.9 Závěr.....	25
4. Svět židů.....	27
4.1 Úvod.....	27
4.2 Židovské náboženství.....	27
4.3 Židovský národ.....	28
4.4. Manželství a rodina.....	29
4.5 Rozvod.....	31
4.6 Veřejný život.....	32
4.7 Závěr.....	33
5. Konfuciánská společnost.....	34
5.1 Úvod.....	34
5.2 Historie.....	34
5.3 Konfucianismus.....	36
5.4 Postavení ženy v konfuciánské společnosti.....	38
5.5 Manželství.....	39
5.6 Závěr.....	41
6. Hinduisté.....	43
6.1 Úvod.....	43
6.2 Kasty.....	44
6.3 Postavení ženy ve védském období.....	45
6.4 Právní regulace hinduistické společnosti, Manuův zákoník.....	47
6.4.1 Společenské postavení ženy.....	48
6.4.2 Majetkové poměry ženy.....	49
6.4.3 Právní poměry v manželství.....	50
6.5 Postavení vdov, obřad Sání.....	51
6.6 Závěr.....	52
7. Závěr.....	53
Seznam použitých zdrojů.....	56

Primární literatura	56
Sekundární literatura	56
Internetové zdroje.....	57
Anotace.....	59
Klíčová slova.....	60

1. Úvod

Předmětem této diplomové práce je analýza postavení žen v těch mimoevropských kulturách, jejichž společenský řád je silně ovlivněn tanním vyznáním, a to konkrétně náboženstvím afrických domorodých kmenů, islámem, judaismem, hinduismem a konfuciánstvím. Souhrnný název „afroasijská náboženství“ samozřejmě není těmito výše uvedenými zcela vyčerpán, avšak každé z nich zaujímá významné místo jednak v rámci duchovního světa a především také v oblasti genderových studií.

Zájem o gender¹ u mě vznikl v období střední školy v rámci studia dějin a společenských věd. Znalosti takto získané lze sice považovat za okrajové, ale s využitím moderních informačních zdrojů jsem si postupně utvářela představu o konkrétních genderových rozdílech mezi společnostmi naší a těmi, jež jsou postaveny na jiných než křesťanských základech.

Zjednodušeně lze konstatovat, že přístup k ženám se různí podle pozorovaných kultur a dějinného období, ve kterém se právě nacházely. Práce není zaměřena na historické aspekty genderové analýzy jednotlivých kultur, ale podává výklad o typických a tradičních institutech charakterizujících určité společenské zřízení.

Náboženství je v kontextu práce nutno chápat jednak jako prostředek k hledání a naplňování duchovního rozměru života, jednak jako v různé míře institucionalizovanou ideologii, vytvářející soustavu závazných společenských norem.

V dnešní době se prostřednictvím médií dostává do všeobecného povědomí naší společnosti mnoho zvláštních cizích institutů vypovídajících o postavení žen (např. africká iniciace, hinduistický obřad sání apod.), většinou však jen útržkovitě bez širších souvislostí a systematického zařazení.

Podat přehledný a vyčerpávající soupis a charakteristiku tradičních norem v oblasti práv žen však příliš neumožní bližšímu porozumění těchto norem, zejména pochopení důvodu a účelu jejich existence. Toho lze dle mého názoru nejlépe docílit studiem kultury v jejím celku, zvláště pak poznáním základních duchovních principů, které jednotlivá náboženství definují. Práce je proto také věnována rozboru podstaty náboženství, v tomto ohledu však nepodává úplný výklad, ale spíše nastínění základních otázek důležitých pro celkový kontext.

---

¹ Tento výraz lze charakterizovat jako sociálně utvářený soubor vlastností, chování, zájmů, vzhledu atd., který je v určité společnosti spojován s obrazem ženy nebo muže; srov. SMETÁČKOVÁ, Irena a kol. *Gender ve škole : příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Praha: Otevřená společnost, 2006, str. 5.

Cílem této práce je tedy předložit čtenáři nejen ucelený výklad o životě a společenském postavení žen v afroasijských kulturách, ale také zjednodušený popis hlavních principů náboženství těchto kultur, a tím nastínění původu určitého genderového přístupu.

Práce je systematicky rozdělena na pět částí podle jednotlivých náboženství. Pro všechny části je společný stručný výklad o podstatě náboženství, další kapitoly věnují se genderovým otázkám jsou však pro každou část jiné. Práce se zabývá především postavením ženy v rodině, v manželství a ve veřejném sektoru, kam je možno zařadit například vzdělávání nebo uplatnění na trhu práce. Ne všechny kultury je ale možné pojmout ve všech těchto směrech a naopak některé mají své specifické prvky, které jsou v rámci předmětu této studie významné.

První část s názvem „Africké přírodní kmene“ se nejprve zabývá postavením domorodé ženy obecně, dále v rodině a v manželství. Zvláštní pozornost je zde věnována tradičním africkým obřadům, během nichž se z dívek stávají dospělé ženy, a tím se pro ně mění mnohá práva a povinnosti. Role ženy z afrického přírodního kmene ve veřejném životě je otázkou značně neuchopitelnou, jelikož v tradičním společenském zřízení vzdělání ani trh práce často nemají místo.

Druhá část, která se věnuje islámu, je nejobsáhlejší z důvodu velké medializace islámského práva a díky relativně snadnému přístupu k jeho pramenům. Zahrnuje podrobný popis role ženy v rodině a v manželství, jakož i její majetková práva a trestní odpovědnost. Specifickým prvkem tohoto oddílu je tradiční oděv muslimských žen, zvláště pak právní problémy s ním spojené.

Následuje část zabývající se judaistickým přístupem k ženě, tedy pozicí ženy v rodině, v manželství a ve veřejném životě.

Další část vyjadřující se k postavení žen v konfuciánské společnosti obsahuje kapitolu vymezující obecný status čínské ženy, která obsahuje také některé zvláštnosti konfuciánského genderového pojetí, a dále kapitolu o tradičním čínském manželství a rodině.

Poslední téma hinduistické společnosti je rozděleno na dvě části dle historických období, neboť postavení žen v každém z nich je značně rozdílné. Samostatná kapitola je zde věnována otázkám indických vdov a obecně známé tradici spočívající jejich upalování.

Závěr této práce shrnuje poznatky vyplývající z podaného výkladu, zejména nalézá pravidla, která je možno uplatnit na afroasijské kultury obecně v jejich celku. Z této analýzy je pak vytvořeno srovnání s naší západní kulturou.

2. Africké přírodní kmeny

2.1 Úvod

Africký kontinent je místem evoluce člověka a vzniku prvobytně pospolných společností, ve kterých hrály ústřední roli rodiny sdružené v rody a kmenové svazy.²

Narozdíl od Evropy, kde bylo rodové zřízení společnosti v průběhu dějin překonáno, Afriku obývá množství komunit, jejichž společenský systém se během vývoje lidstva až dodnes téměř nezměnil.

Společenský systém tradičního afrického kmene je pojem značně obecný, protože jednotlivé africké rody a kmeny se vždy v různých regionech svou kulturou odlišovaly. Role ženy byla z velké části ovlivněna danou kulturou, ale existují i určité společné znaky určené dobou, ve které rodová společnost vznikla, tedy pravěkem.

Rod je základní společenská a ekonomická jednotka prvobytně pospolné společnosti a jeho hlavním charakteristickým znakem je společný původ a pokrevní příbuzenství jeho členů. Rodové zřízení jako společenská vývojová etapa, již prošlo celé lidstvo, mělo samo dva vývojové stupně. Starší matriarchální typ rodu odpovídá stavu společnosti, kdy muž a žena mají stejný podíl na práci, ale žena jako matka a organizátorka práce má vůdčí postavení. Změny ve způsobu výroby, především v rozvinuté dělbě práce, podstatně ovlivnily společenské poměry, neboť se vzrůstem významu práce muže se na něj přenáší i vůdčí postavení ve společnosti. Vzniká tak patriarchální typ rodu, který se v Africe dodnes nachází. Příslušníci rodu byli spojeni kulturními a náboženskými tradicemi, kterými se odlišovali od ostatních rodů, ale také hospodářstvím a společnou držbou majetku. V těchto rodech se společným vlastnictvím neexistuje institut dědictví ve smyslu, jaký je typický pro státní zřízení.³

Rozsáhlá stěhování nomádských kmenů Afriky a její kolonizace zapříčinily rozmanitost dnešního afrického obyvatelstva z hlediska náboženského vyznání, rasové příslušnosti a vzdělanosti.

Téměř polovina afrického obyvatelstva dodnes žije v rodovém uspořádání, ale lze se domnívat, že počet tradičních afrických rodin bude v příštích letech následkem urbanizace klesat. Růst urbanizace v Africe je nejrychlejší na světě, pohybuje se okolo 4 % ročně, což je

---

² Srov. BOUZEK, Jan a kol. *Přehled pravěku světa*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1976, str. 222–223.

³ Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha : Svoboda, 1974, str. 530–531.

dvakrát více než celosvětový průměr. Je tedy možno očekávat, že se struktura africké společnosti v průběhu následujících desetiletí podstatným způsobem změní.⁴

2.2 Africká kultura a náboženství

Duchovní základ africké kultury tvoří animistické náboženství. Pojem animismus jako víra v duši nebo v duchy v sobě zahrnuje kult předků. Členové jednotlivých rodin uctívají své předky a jejich duchy promítají do přírody. Následně přisuzují zvířatům, rostlinám, přírodním jevům nebo vesmírným tělesům existenci těchto duší a vytváří tak kultury, které jsou pro každou komunitu specifické. Některé velmi významné kultury jsou ale pro všechny rody společné, například Slunce nebo Měsíc. Ty byly jiným méně významným kultům nadřazeny, a tak vznikla hierarchie duší a duchů, na jejímž vrcholu byla skupina spirituálních existencí považovaných za božstva. Animismus tedy vedl ke vzniku nového stupně náboženství – polyteismu.⁵

Africké náboženství lze tedy označit za animistické a polyteistické. Tento druh víry je ve srovnání s tzv. zjeveným náboženstvím monoteistickým, kam řadíme islám nebo židovství, ve většině zásadních otázek odlišný. Ukázkovým příkladem je skutečnost, že v africkém náboženství chybí sjednocující pravidla daná od Boha, jako je tomu u náboženství zjevených, což způsobuje již zmíněnou kulturní rozmanitost Afriky.

V této souvislosti je zajímavé, jak se monoteistická náboženství, především islám a křesťanství, s africkou společností prolnuly. Zatímco k islámu africké kmeny často konvertovaly a vytvořily muslimskou společnost, křesťanství zanechává spíše tradice, které jsou dodržovány souběžně s tradicemi určenými africkým náboženstvím. Pro africkou kulturu je příznačné množství rituálů a náboženských obřadů, lišících se právě dle modifikace náboženství v konkrétním regionu.

V Africe dnes existuje velké množství původních, nábožensky nejednotně orientovaných kmenů, ale existují i znaky společné pro celou africkou kulturu. Významným příkladem je skupinové pojetí práva, ve kterém je privilegovaným subjektem skupina (rod, kmen). Konkrétní kmen totiž vytváří právo pro své členy; právo jednotlivce je tedy odvozováno z práva skupiny a jedinec je považován za „uživatele“ skupinových práv. Podoba tradičního

---

⁴ Srov. *Esa.un.org* [online]. březen 2010 [cit. 19. prosince 2010]. World Urbanization Prospects, the 2009 Revision. Dostupné na <http://esa.un.org/unpd/wup/Documents/WUP2009_Highlights_Final.pdf>. str. 12.

⁵ Srov. POSPÍŠIL, Leopold. Systémy víry: náboženství a magie. *Český lid*, 1993, roč. 80, str. 391–392.

afrického manželství a rodiny odpovídá pojetí skupinového práva, neboť nejde o záležitost páru, nýbrž o spojení rodu.⁶

Dalším společným znakem kultury afrických kmenů je skutečnost, že v čele rodu stojí volený stařešina, který spolu se shromážděním dospělých mužů rozhoduje o všech rodových záležitostech. Ženy v tradiční africké komunitě tedy nemají rozhodovací pravomoci, což je charakteristické pro patriarchální společnost Afriky v minulosti i současnosti.

2.3 Role ženy v africké společnosti

Žena v tradiční africké společnosti má nejvýznamnější roli jako matka a pracovní síla v rodině.

Matky jsou v Africe velice ceněny, a přestože jsou stále podřízené muži, bývá jim projevována velká úcta. Ztráta matky je v africké společnosti mnohem závažnější než ztráta otce nebo dítěte. Otec totiž nemá k dětem tak blízko jako jejich matka a není schopen jim poskytnout stejnou péči. Děti zase nejsou schopny zastat matčinu práci v domácnosti. Matka je tedy velmi důležitým článkem africké rodiny.⁷

Hodnocení africké ženy nespočívá pouze ve schopnosti plodit děti, i když to je jejím životním úkolem, ale závisí také na pracovních schopnostech ženy, resp. na výši jejího výdělku.⁸

Muž nemá stanovenou odpovědnost za finanční zajištění rodiny, jako je tomu například v islámu, a africké ženy bývají v moderní době ekonomicky aktivnější než muži. To ovšem platí spíše v modifikovaných městských společnostech; na vesnici se tradice dodržují ve větší míře a prostředky členů rodiny jsou společné pro všechny.

Ve městech je hlavní ženskou doménou obchod. Schopné obchodnice si často vydělávají víc než jejich muži, ale o svůj výdělek se s nimi nedělí. Příjmy muže i ženy jsou přísně odděleny a každý si s nimi disponuje podle svého. Manžel může manželku požádat o půjčku, ale musí ji splatit.⁹

Je možné, že rozvoj ekonomik jednotlivých států, urbanizace a rozmach obchodu v Africe postupem času způsobí, že se ženy zcela osamostatní od mužské části rodu a začnou uplatňovat svá občanská a sociální práva.

---

⁶ Srov. HUNGR, Pavel, KALVODOVÁ, Věra. *Afroasijské právní kultury*. Brno : Masarykova univerzita, 2002, str. 18.

⁷ Viz *Afrika rodu ženského* [online]. 4. června 2009 [cit. 19. prosince 2010]. Ceskatelevize. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10247864775-afrika-rodu-zenskeho/208452801380002/>>.

⁸ Srov. KYNDROVÁ, Libuše. *Rytmus černé Afriky: s odbíjenou v Togu*. Praha: Olympia, 1980, str. 24–25.

⁹ Srov. Tamtéž, str. 25.

Na vesnici je ale situace značně odlišná. Peníze zde nehrají téměř žádnou roli, zboží se mění za zboží a práce je jiná než ve městě. Práce mužů a žen je však vždy odlišena. Lze konstatovat, že muž koná příležitostnou práci, zatímco žena pravidelnou. Muž vykonává takové práce, jako je kácení stromů a mýcení buše, čímž získává nebo připravuje půdu. Žena má na starosti domácnost, pole, zvířectvo a vodu. Povinnost obstarávat vodu je pro ženy fyzicky velmi náročnou prací, navíc tradice v některých kmenech (např. Tsamajové v Etiopii) zakazuje mužům nosit jakékoli zavazadla na zádech, neboť takto je nosí pouze ženy. Proto, když jde muž s ženou pro vodu, žena nese větší barel s vodou na zádech, zatímco muž nese menší v ruce.¹⁰ Tato tradice je v rozporu s pojetím ženy jako bytosti symbolizující slabost a muže, který je spojován s fyzickou silou. Africká žena není považována za slabší bytost, jako je tomu například v islámu nebo konfuciánství.

Starostí africké ženy je také zaplatit školu a dohlížet na to, aby do ní děti chodily. Otec nemá k dětem vyživovací povinnost, protože podle tradice je samozřejmé, že se o ně stará matka. V tomto ohledu se může jevit podřízenost ženy vůči muži v africké kultuře ve srovnání s jiným náboženstvím jako neopodstatněná. Například židovská nebo muslimská žena je také podřízena muži, ale tato podřízenost je vykompenzována jeho povinností finančně zajistit rodinu. V Africe je podřízenost ženy vyrovnána její schopností plodit potomstvo – jako matka má žena úctu ostatních členů klanu, protože potomci se postarají o kult předků v rodu. Pokud porodí syna, který se jednou ožení, bude se navíc těšit úctě své snachy.¹¹

Pravidla pro odívání žen jsou typickou záležitostí, která je mezi jednotlivými kmeny skutečně rozdílná. Některé kmeny (např. Bantú z Ugandy) mají představu o zevnějšku ženy takovou, že by měla být decentní a neměla by příliš předvádět své tělo. Naproti tomu ženy z jiných kmenů (např. Himbové, Surmové) kladou důraz spíše na specifické ozdoby a tetování a odívají se jen velmi spoře. V některých kmenech se požadavek na druh oděvu mění s životním obdobím ženy.¹²

Celkové postavení v kmenu je také rozdílné s ohledem na konkrétní etapu života. V dětství má dívka jiné povinnosti než v dospívajícím věku a v manželství.¹³

---

¹⁰ *Afrika rodu ženského* [online]. 4. června 2009 [cit. 19. prosince 2010]. Ceska televize. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10247864775-afrika-rodu-zenskeho/208452801380002/>>.

¹¹ Srov. KYNDROVÁ: *Rytmus*..., str. 26.

¹² Srov. HAVELKA, Ondřej, LORENCOVÁ-HAVELKOVÁ, Michaela. *Tajemný kmen červených Himbů* [online]. Nahá Afrika [cit. 20. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.nahaafrika.cz/Kniha-Naha-Afrika.html>>.

¹³ Srov. *Ksa.zcu* [online]. 24. listopadu 2005 [cit. 20. prosince 2010]. Zivotnickyklus. Dostupné na <www.ksa.zcu.cz/studium/podklady/ea/zvotnickyklus.DOC>.

2.4 Přechod z dětství do manželství

Afričané rozdělují lidský život do třech hlavních stádií: dětství, dospělost a stáří. Hranice mezi dětstvím a dospělostí je v tradiční africké společnosti přesně určena vykonáním specifického obřadu. Hlavní důraz je kladen na období dospělosti, kvůli rodinnému životu, který je s ní spojen.

Předpokladem pro vznik manželství je uskutečnění *iniciačních obřadů*, jimiž dítě pronikne do společnosti dospívajících, svatebním obřadem se pak stává dospělým. Inicie patří u přírodních národů k nejvýznamnějším událostem v životě každého jedince. Jedná se o rituál složený z několika obřadů, které mají dítě psychicky i fyzicky posilnit, aby obstálo v manželství a ve společnosti dospělých celkově. Toto rituální dospívání může být doprovázeno bolestivými zákroky, a to nejen často diskutovanou a kritizovanou obřízkou, ale také vyrážením zubů nebo tetováním.¹⁴

Na období iniciace obvykle navazuje období předcházející sňatku, které je také doprovázeno množstvím tradic a rituálů. V některých kmenech bývají dívky odvedeny na místa izolovaná od zbytku rodiny, kde jsou poučovány o manželských záležitostech, zvláště o domácích pracích a o sexu.¹⁵

Před uzavřením manželství musí mladý muž zaplatit otci dívky obvěnění, které je buď vyčísleno v penězích, jiných směnných předmětech (dobytek, alkohol), nebo určeno naturálně (ženich vykonává v rodině nevěsty určitou práci). Výplatu obvěnění lze také sjednat ve splátkách, možné je také provést tzv. výměnu nevěst (v případě, že si bratr se sestrou ve stejnou dobu berou sourozence z jiného klanu).¹⁶ Muž si tedy ženu od jejího otce kupuje jako pracovní sílu a nástroj k rozmnožování rodu.

Pokud se ženich s otcem nevěsty dohodnou na výši ceny, je možné uskutečnit samotný svatební obřad. Z důvodu velkého množství afrických kmenů existuje velmi mnoho svatebních tradic, a proto nelze obecně stanovit jednotný postup afrického svatebního obřadu. Některé bývají velmi komplikované a trvají i několik dní, jiné se zase omezují jen na hostinu s oběma rodinami.

Nicméně nalezneme znaky, které jsou pro všechny africké kmeny společné, například skutečnost, že nevěsta je vnímána jako spojení mezi nenarozenými a předky. Z toho důvodu

---

¹⁴ Srov. Tamtéž.

¹⁵ Srov. *Worldweddingtraditions.com* [online]. 2003 [cit. 20. prosince 2010]. African Wedding Traditions. Dostupné na <http://www.worldweddingtraditions.com/locations/african_traditions.html>.

¹⁶ Srov. HUNGR: *Afroasijské...*, str. 23–24.

je jí projevována zvláštní úcta jako potencionální matce, protože se nikdy dopředu neví, zda právě tato žena neporodí nějakého významného zástupce rodu.¹⁷

V některých kmenech ženich tradičně po svatbě odejde do vesnice své novomanželky, neboť se nedoporučuje, aby mladé dívky opouštěly své matky. Po určité době se mohou manželé odstěhovat a vytvořit vlastní vesnici se svými dětmi. Někteří manželé se usazují u rodin svých manželek na dlouhou dobu (až na deset let), protože rodiče dívky se je snaží u své rodiny udržet z důvodu zvýšení pracovní síly. V jiných komunitách je naopak novomanželka z původní rodiny odvedena do manželovy, kde zůstává a adaptuje se.¹⁸

2.5 Manželství a rodina

Velká a rozvětvená rodina je základní jednotkou africké kmenové společnosti, a proto je cílem každého manželství přivést na svět co nejvíce dětí. Největší úcta je prokazována rodinám s vysokým počtem potomků, neboť právě oni jsou zárukou pokračování rodu a zajištění dostatečné péče o předky a jejich kult.

Jak již bylo uvedeno, hlavní povinností africké ženy je starost o domácnost a o děti. Žena vykonává téměř všechny práce, které jsou nějak spojeny s péčí o rodinu, zatímco muž má většinou na starosti jiné záležitosti. Žena je tak v rodině sama na obstarávání jídla a vody pro děti i manžela.

V afrických kmenech je tradičně povolena polygynie, která zajišťuje větší plodnost a zároveň dělbu práce v domácnosti.

Polygynie v Africe není omezena počtem manželek, neexistuje zde ani povinnost všechny manželky materiálně zabezpečit, jako je tomu například v islámu. Africký muž tedy může mít kolik manželek chce, přičemž má vůči nim jedinou povinnost, a to projevovat všem svým ženám stejnou přízeň. Ta zahrnuje pravidelné stolování a nocování u každé z manželek, jakož i svědomitou výchovu všech svých dětí.¹⁹

Mezi manželkami existuje v rodině jistá hierarchie. První manželka je hlavní, určuje povinnosti ostatním manželkám, které jí musí poslouchat. Druhá žena má stejně nadřazené postavení vůči třetí a ostatním, a podobně je to i s dalšími.²⁰

---

¹⁷ Srov. *Africaguide.com* [online]. 2010 [cit. 20. prosince 2010]. African People & Culture. Dostupné na <<http://www.africaguide.com/main/contact.php>>.

¹⁸ Srov. *Ksa.zcu* [online]. 24. listopadu 2005 [cit. 20. prosince 2010]. Zivotnickyklus. Dostupné na <www.ksa.zcu.cz/studium/podklady/ea/zvotnickyklus.DOC>..

¹⁹ Srov. HUNGR: *Afroasijské...*, str. 23

²⁰ Srov. *Afrika rodu ženského* [online]. 4. června 2009 [cit. 20. prosince 2010]. Cesktelevize. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10247864775-afrika-rodu-zenskeho/208452801380002/>>>.

Polygynie je v Africe tak zakořeněnou tradicí, že i když se vedení některých států pokusilo o její zrušení, nemělo to téměř žádné praktické následky. Zvláštní jsou případy afrických rodin ovlivněných křesťanstvím. Křesťanské manželství musí být monogamní, ale v Africe se lze setkat i s polygamií rodinami, které se považují za křesťanské. Křesťanští misionáři si v tomto ohledu udržují jistou rezervovanost z důvodu rostoucího vlivu islámu, který je vzhledem k polygamii v animistické Africe přijatelnější.²¹

Názory na polygamii nejsou jednotné, její nespornou výhodou je ale dělba práce a biologická funkce manželství. Elisabeth Namwaki z christianizovaného kmene Bantú tvrdí, že polygynie je pro muže především otázkou prestiže, a jedná se pouze o jeho rozhodnutí, které žena nemůže ovlivnit. Podle ní si ženy mnohoženství většinou samy nepřejí a často o dalších ženách zpočátku nevědí. Když to pak v manželství zjistí, už s tím nemohou nic dělat, protože nechtějí iniciovat rozvod, který by je mohl dostat do ještě horší životní situace.²²

2.6 Rozvod

Rozvod tradičního afrického manželství je přípustný, mezi uznávané důvody patří neplodnost ženy, impotence muže, špatná povaha některého z manželů nebo neschopnost ženy vařit dobré jídlo. Nevěra ze strany manželky nebývá považována jako důvod k rozvodu, ale řeší se pokutou, slibem nebo obdobným způsobem.²³

Manželka má možnost utéct od manžela, se kterým není spokojena. Pokud ji rodiče podpoří, může v jiné vesnici vstoupit do manželství s jiným mužem, který je povinen zaplatit obvěnění. Obvěnění vyplacené původním manželem propadá rodině manželky. Původní manželství nezaniká, manželka se může k bývalému manželovi vrátit zpět, a manželství tak obnovit.²⁴

Jiným způsobem tradiční africké manželství prakticky nelze ukončit, jelikož smrt v africké rodině není považována za formu zániku manželství. V případě smrti manžela přijme vdovu za ženu některý mužský příbuzný zemřelého (levitární manželství) a naopak, když zemře manželka, nastupuje na její místo její sestra nebo jiná příbuzná (sorotární manželství). Děti, které se v obou případech narodí, dostávají jméno zesnulého, neboť nastupující manžel nebo

---

²¹ Srov. KYNDROVÁ: *Rytmus...*, str. 126–128.

²² *Afrika rodu ženského* [online]. 4. června 2009 [cit. 20. prosince 2010]. Ceska televize. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10247864775-afrika-rodu-zenskeho/208452801380002/>>.

²³ Srov. HUNGR: *Afroasijské...*, str. 24.

²⁴ Srov. Tamtéž, str. 25.

manželka se dostávají do role mrtvého. Proto také vdova není považována za manželku nového manžela, ale zůstává manželkou zesnulého a naopak.²⁵

2.7 Závěr

Role ženy v africké společnosti je velice významná, na jejích bedrech leží starost o celou rodinu prakticky ve všech aspektech. Její společenské postavení je typické pro komunitu kmenových svazů, neboť není možné, aby se stala hlavou rodiny, tou je vždy muž. Africká rodina je tedy patriarchální, není však požadováno, aby byla zároveň patrilineární.²⁶

Protože v Africe stále existují národy žijící tradičním způsobem, je jasné, že postavení žen v africké společnosti bývá častým tématem diskuzí zástupců lidskoprávních organizací. S moderním pojetím lidských práv je jistě v rozporu zejména otázka polygynie a ženské obřízky.

Rodové zřízení má ale své přednosti, neboť nahrazuje některé sociální funkce státu, které africké státy zatím nejsou schopny zabezpečit. Paradoxně se ale tradiční způsob života stává vážnou překážkou rozvoje afrických zemí. Je možné se domnívat, že s rozvojem měst a urbanizací obyvatelstva začne probíhat proces uvolňování starých rodinných a rodových svazků.

Prognóza OSN ještě v roce 2006²⁷ předpovídala zvýšení počtu obyvatel Afriky z jedné miliardy na dvojnásobek v roce 2050. Novější prognóza z roku 2009²⁸ odhaduje počet obyvatel Afriky v roce 2050 na tři miliardy, což je téměř polovina současné světové populace. Tyto prognózy odrážejí velký význam, který je kladen na plodnost žen, a s ohledem na ně lze očekávat, že v příštích několika desetiletích dojde k razantním změnám v africké společnosti.

---

²⁵ Srov. Tamtéž, str. 23.

²⁶ Srov. SOUČEK, Jan. *Dějiny pravěku a starověku: učebnice pro střední školy*. Praha: Práce, 1995, str. 8.

²⁷ Srov. *Esa.un.org* [online]. 2006 [cit. 19. prosince 2010]. World Population Prospects, the 2006 Revision. Dostupné na <<http://www.un.org/esa/population/publications/wpp2006/English.pdf>>.

²⁸ Srov. *Esa.un.org* [online]. 2008 [cit. 19. prosince 2010]. World Population Prospects, the 2008 Revision. Dostupné na <http://www.un.org/esa/population/publications/wpp2008/wpp2008_text_tables.pdf>.

3. Islámské společenství

3.1 Úvod

Analýza právního postavení ženy v islámské společnosti zaujímá zvláštní místo v rámci studia genderové role žen v afroasijských kulturách. Specifický přístup islámu k ženám se stává předmětem diskuzí i sporů mezi zastánci islámského a západního pojetí.

Příznačné pro právní postavení ženy v islámské kultuře je, že se téměř nezměnilo od doby vzniku náboženství. To je dáno samotnou povahou islámu. Základem muslimské víry je Boží vůle, zjevená skrze proroka Muhammada, a sepsána v *Koránu*. Stalo se tak na začátku 6. století n.l., a to je považováno za dobu vzniku islámu.²⁹

Korán obsahuje systém pravidel, který jednotlivci ukládá způsoby chování prakticky ve všech oblastech lidského života. Vzhledem k tomu, že tato pravidla jsou určena Bohem, lidem nepřísluší je měnit a přizpůsobovat moderní době. Proto islámské právo obsahuje ustanovení (zejména obchodního charakteru), která dnes nemohou uspět, a soudobými islámskými státy na ně nebývá brán zřetel.

Islámské země v dnešní době neaplikují islámské právo bezvýhradně ve všech oblastech, ale převážně v oblasti práva rodinného, kam spadá nejvíce ustanovení týkajících se postavení ženy. Pro muslimy je tradiční rodinné právo tak citlivou a důležitou záležitostí, že jejich snahou je prosazovat dodržování těchto pravidel i v evropských a amerických zemích, které se od 20. století stávají cílem muslimských emigrantů.³⁰

Média západního světa islám zobrazují jako náboženství porušující základní lidská práva. Srovnáním *Všeobecné deklarace lidských práv* (1948) a islámských textů vychází najevo, že základní lidská práva nejsou v islámském právním systému předmětem ochrany. Toto je patrné například ve srovnání čl. 2 odst. 1 deklarace, který stanovuje zákaz mučení a podrobování krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení či trestu, s ustanovením koránu ukládajícím trest pro cizoložníky sto ran bičem.³¹ Fyzické tresty jsou pro islámské trestní právo charakteristické. Světové organizace usilující o dodržování lidských práv již

---

²⁹ Srov. HUNGR: Afroasijské..., str. 44–47.

³⁰ Srov. Geert. *Berlínský projev Geerta Wilderse. Islám je komunismem dnešní doby*[online] euRABIA.cz, 6. října 2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.eurabia.cz/Articles/5043-berlinsky-projev-geerta-wilderse-islam-je-komunismem-dnesni-doby.aspx>>.

³¹ Srov. Korán, súra 24:2. (překlad z: *Mediaoislamu* [online]. 2010 [cit. 11. listopadu 2010]. Koranoislamu. Dostupné na <<http://koranoislamu.cz/>>.)

delší dobu projevují snahu tuto skutečnost změnit (např. OSN, Amnesty International, Reportéři bez hranic).

Ibn Warraq, který bývá označován jako sekularizovaný muslim a který se staví k islámskému náboženství kriticky, tento problém vysvětluje tak, že celá etika islámu je založena na strachu před věčným trestem. Ten postihne každého, kdo jedná proti vůli boží, takže muslimové ve svém zájmu dodržují pravidla určená islámským právem. Zákonodárci se v některých zemích pokoušeli autoritativní cestou zrušit určitá pravidla (například ve 20. a 30. letech minulého století proběhly v Íránu pokusy zakázat muslimským ženám zahalovat se typickým závojem), ale společnost většinou nebyla na rušení tradic připravena a po silných protestech muselo vedení země od svých zásahů upustit.³²

Ve srovnání s předislámským obdobím přineslo nové náboženství zlepšení v oblasti ženských práv, protože odstranilo různé přežilé zvyklosti patriarchálně rodinných vztahů. Ve vztahu k ženám je například často zmiňováno zabíjení novorozeňat ženského pohlaví v barbarských kmenech před příchodem islámu. Takové kruté zacházení sice sloužilo jako prostředek ke snižování počtu příslušníků rodu v obtížných podmínkách, přesto muslimští apologetové na tuto skutečnost často rádi upozorňují v souvislosti s islámským přístupem k ženám.³³

Islám přinesl pro právní postavení ženy jistá zlepšení v oblasti majetkových práv. Muslimské ženy se mohly za určitých podmínek rozvést a dědit, což bylo bezesporu přínosem. Stejně podmínky nicméně platí ve většině muslimských zemí pro oba právní instituty dodnes, a to je současným poměrům zcela neodpovídající.

3.2 Islámské právo

Islám jako náboženství je nejen náboženstvím ve smyslu duchovním, ale celkovým způsobem života a zahrnuje také právní systém, který do konkrétních právních oblastí zasahuje větší či menší měrou. Pro každodenní činnosti má islámské právo souhrn pravidel, nařízení a zákazů, které tvoří celkový právní řád. Základními prameny jsou Korán a *Sunna*. Korán je pro muslimy slovem božím, slovem, které Bůh sdělil proroku Muhammadovi, a je tedy nemyslitelné, že by mohlo být nahrazeno něčím jiným.

Sunna doplňuje a interpretuje Korán, obsahuje popis výroků a činů proroka Muhammada, a jelikož on sám není božského původu, má Sunna nižší právní sílu než Korán. Pro část

---

³² Srov. WARRAQ, Ibn. *Proč nejsem muslim*. Praha: Votobia, 2005, str. 222–223, 436–437.

³³ Srov. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 2. vydání. Praha : Vyšehrad, 1998, str. 99–104.

muslimů, tzv. *sunnitů* jsou prameny práva také *Idžma* (dohoda o pravidle chování) a *Kijás* (analogie práva).³⁴

Za základní pramen islámského práva se ale považuje Korán, a proto budou následující kapitoly vycházet z jeho dikce. Korán se skládá z více než 6000 veršů, které mezi sebou obsahují i několik ustanovení reflektující celkový status ženy v muslimské společnosti – postavení v manželství a rodině, její majetková i občanská práva a trestněprávní odpovědnost.

3.3 Podřízené postavení žen

Tvrzení, že ženy v islámu zaujímají podřízené postavení vůči mužům, je možno doložit množstvím veršů z Koránu. Asi nejznámější a nejčastěji citovaná je v této souvislosti súra 4:34, která také nastiňuje důvod pro takový postoj: „Muži zaujímají postavení nad ženami proto, že Bůh dal přednost jednom z vás před druhými, a proto, že muži dávají z majetků svých (ženám). A ctnostné ženy jsou pokorně oddány a střeží skryté kvůli tomu, co Bůh nařídil střežit. A ty, jejichž neposlušnosti se obáváte, varujte a vykažte jim místa na spaní a bijte je! Jestliže vás jsou však poslušny, nevyhledávejte proti nim důvody! A Bůh věru je vznešený, veliký.“

V první větě se setkáváme s tradičním právem muslimské ženy na finanční zajištění od svého muže („muži dávají z majetků svých“). Žena muslima je tedy zcela osvobozena od odpovědnosti za rodinu, je však plně podřízena muži, který má právo si její poslušnost vynutit bitím. Interpretace této části je dosti nejednotná, neboť velká část muslimů se neztotožňuje s fyzickým trestáním žen, ke kterému Korán vybízí. Překladaelé někdy rozšiřují výraz na „bijte je lehce“, a také se lze setkat s názory, že bití žen se toleruje, pokud nezpůsobí modřiny, jizvy, krvácení nebo zlomeniny. Nejmírnější verze výraz zcela nahrazují slovním spojením „potrestejte je.“ Tento text může být vykládán jakkoli symbolicky, ale pokud je trestání povoleno jen určité skupině lidí, přičemž druhá skupina je povinna trest strpět a sama možnost trestat nemá, nelze hovořit o sobě rovných lidech.

Korán obsahuje i další verše, které explicitně stanovují podřízenost ženy.³⁵ Naopak v náboženské otázce korán ženu od muže neodlišuje, na oba se vztahují tytéž náboženské povinnosti – tzv. pět sloupů víry. Odlišnosti, které se vyskytují v právech muslimských mužů a žen z pohledu islámu jako víry, jsou odůvodňovány fyzickou rozdílností.³⁶

---

³⁴ Srov. HUNGR, Pavel. *Srovnávací právo: právní kultury*. Ostrava: Key Publishing, 2008, str. 21–22.

³⁵ Srov. Korán, súra 2:228, 2:178.

³⁶ Srov. KROPÁČEK, Luboš. *Islám*. In KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka (ed.). *Obrazy ženství*. Litomyšl: Paseka, 2008, str.122.

Podle islámského výkladu mají muž a žena rovná práva, avšak s poukázáním na skutečnost, že rovnost neznamená totožnost. Každému z nich tedy náleží jiná práva a povinnosti, určené právě biologickou jinakostí. Žena je v islámu spojována se slabostí (zatímco muž symbolizuje síla) a islámské právo ji má svými předpisy chránit, nikoli omezovat.³⁷

Nutno ovšem poznamenat, že žena v islámu je také spojována s nerozumností, špatnou pamětí a silnou emocionalitou. Tyto vlastnosti bývají častým argumentem pro ospravedlnění nerovného právního postavení přímo v Koránu.³⁸

3.4 Manželství a rodina

Muslimská rodina je považována za základní jednotku islámské společnosti. Z toho důvodu je v muslimských náboženských textech zvláštní místo vyhražováno normám, které se zabývají manželstvím a rodinným životem. Islám narozdíl od křesťanství nedoporučuje celibát, naopak manželství přímo nařizuje: „Umožňujte sňatek svobodným, žijícím mezi vámi, a rovněž bezúhonným z vašich otroků a otrokyň. A jsou-li potřební, Bůh je obohatí z laskavosti Svě a Bůh je velkorysý, vševědoucí.“³⁹

V Koránu se vyskytuje mnoho pravidel, kterými se muslimové musí řídit v souvislosti s uzavíráním manželství. Muslimským mužům je přesně určeno, koho si smějí vzít, resp. které ženy jsou jim zakázány z důvodu pokrevní příbuznosti nebo náboženského vyznání. Muslim se může oženit s židovskou nebo křesťanskou ženou, pokud děti budou vychovány ve světle islámské víry, ale muslimka si nemuslima vzít nemůže.⁴⁰

Základem islámského manželství je smlouva, která se uzavírá zpravidla písemnou formou mezi ženichem a zákonným zástupcem nevěsty (nevěstin otec nebo některý mužský příbuzný z otcovy strany, případně soudce, jestliže v rodině žádný takový příbuzný není) za přítomnosti dvou plnoprávných svědků.⁴¹

Ženich je povinen vyplatit nevěstě obvěnění, jehož výše a forma je obligatorní částí manželské smlouvy. Lze sjednat různý způsob výplaty obvěnění, a to buď předběžný (při svatbě), dodatečný (v případě rozvodu), nebo termínovaný odklad výplaty celého obvěnění.⁴²

---

³⁷ Srov. SHER, Samrah. *Muslimské ženy nejsou utiskovány*. [online]. Islamcz.cz [cit. 15. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.islamcz.cz/content/muslimske-zeny-nejsou-utiskovany>>.

³⁸ Srov. Korán, súra 2:282, 4:5.

³⁹ Srov. Korán, súra 24:32.

⁴⁰ Srov. Korán, súra 4:22–25.

⁴¹ Srov. DVOŘÁKOVÁ, Markéta. Rodina v islámské tradici. *PHILOSOPHICAL E-JOURNAL OF CHARLES UNIVERSITY* [online]. 2008, 5, [cit. 15. listopadu 2010]. Dostupný na <<http://userweb.pedf.cuni.cz/paideia/download/dvorakovadomov.pdf>>. str. 4.

⁴² Srov. HUNGR: *Srovnávací právo...*, str. 58.

Institut obvěnění znamenal v době vzniku islámu velké zlepšení v právním postavení ženy, neboť zaručil vdaným ženám nezávislou subjektivitu, kterou jim židovsko-křesťanský Západ do nedávné doby odepíral. Manželovi nepatří žádný podíl manželčina majetku s výjimkou toho, co mu ona sama dobrovolně dá.⁴³

Korán se k této otázce staví zcela jednoznačně: „A dávejte ženám obvěnění jako dar; jestliže vám z laskavosti dají něco z toho, tedy toho užijte ve zdraví a spokojenosti“.⁴⁴

Islámské manželství je patriarchální. Hlavou muslimské rodiny je tedy muž, který obstarává záležitosti mimo domov, zatímco žena má na starosti chod domácnosti. Z toho důvodu by se žena měla co nejvíce zdržovat doma a odcházet by měla jen se svolením manžela. Tento požadavek není v Koránu explicitně stanoven a záleží na konkrétní rodině, zda je praktikován.⁴⁵ Vedoucí úloha náležící v rodinném životě muži je doprovázena již výše zmíněnou povinností manžela materiálně zabezpečit rodinu.

Islámské právo povoluje polygamní, přesněji řečeno tetragynní manželství. Z Koránu⁴⁶ vyplývá, že mnohoženství je možnost (nikoli nutnost), která je dále podmíněna požadavkem chovat se ke všem manželkám spravedlivě, a to jak v rozdělování materiálního zabezpečení, tak v otázce citů.

„Nikdy vám nebude možno, abyste byli spravedliví mezi ženami, i kdybyste si to přáli. Neprojevujte však jedné z nich úplnou náklonnost a nenechávejte jinou jakoby visící ve vzduchu! Dosáhnete-li dohody a budete-li bohabojní – vždyť Bůh je věru odpouštějící, slitovný.“⁴⁷ Tento verš je možno vykládat jako zákaz polygamie, neboť není možné, aby muž mohl zajistit všem svým ženám naprostou rovnost v materiálním a citovém smyslu slova.

Příkaz muži dávat nevěstě obvěnění také snižuje počet polygamních manželství v praxi. V chudších vrstvách proto může být pro muže problém mít i pouze jednu zákonitou manželku.

Souhlas s polygamií je podmíněn okolnostmi a společenskou situací doby, ve které islám vznikl. Tehdy v důsledku častých válečných výprav narůstal počet vdov a sirotek a vyvstala potřeba se o ně postarat. Polygamie také měla chránit ženu v případě její neplodnosti – muž se s ní nerozvede, ale vezme si jinou manželku. Dnes jsou polygamní manželství v některých muslimských zemích zakázána oficiálními zákony (Turecko, Tunis, Jemen). Na druhou stranu

---

⁴³ Srov. AZIM, Abdel. *Waytoparadise.net: Ženy v islámu versus ženy v židovskokřesťanské* [online]. Ženy v Islámu [cit. 15. listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.waytoparadise.net/Bdownloads/women_czech.pdf>. str. 17.

⁴⁴ Srov. Korán, súra 4:4.

⁴⁵ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka. *Základy asijských náboženství - I. díl, Judaismus, islám, hinduismus, džinismus, buddhismus, sikhismus, pársismus*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004, str. 98.

⁴⁶ Srov. Korán, súra 4:3.

⁴⁷ Srov. Korán, súra 4: 129.

ale existují i země, kde se po nedávných válečných konfliktech stala demografická situace tak zoufalou, že se objevují tendence polygamií znovu umožnit (Bosna, Tádžikistán, Kyrgyzstán).⁴⁸

3.5 Rozvod

Muslimské manželství může skončit rozvodem, a to jak ze strany muže, tak ze strany ženy. Korán poměrně podrobně upravuje chování manželů při rozvodu.⁴⁹

Nejčastější podobou rozvodu je zřetelný projev zapuzení manželky ze strany muže, učiněný trojím pronesením formule „zapuzuji tě“, nebo obdobného výrazu. Podle pravidel islámského práva je takovému muži stanovena čekací doba 4 měsíců, aby rozvod nebyl unáhlený a aby muži v případě těhotenství ženy připadlo dítě. Rozvedená žena se nesmí po dobu čekací lhůty znovu provdat a muž ji po tuto dobu musí ještě živit. Zapuzená žena má právo ponechat si vše, co do manželství přinesla, včetně již vyplaceného obvěnění, a také jí vzniká nárok na výplatu jeho dodatečné části. Tato povinnost bývá někdy mužem obcházena dalším sňatkem a psychickým nátlakem na nepohodlnou ženu, dokud o rozvod nepožádá sama. Tím ztrácí nárok na vymáhání obvěnění od bývalého muže.⁵⁰

Žena musí o rozvod požádat soudce, který rozhodne, zda je její důvod k němu přípustný. Jednotný seznam důvodů neexistuje, ale může jimi být například způsobení morální újmy manželem nebo jeho impotence. Manželé také mohou zrušit manželství dohodou, pokud si mezi sebou vypořádají majetková práva.⁵¹

Rozvodovost v muslimských zemích je ve srovnání s Evropou nižší. Podle českého odborníka na islámskou kulturu Luboše Kropáčka je příčinou spíše vývoj právních systémů těchto zemí a celkový, stále se zvětšující rozpor mezi tradičními předpisy rodinného práva a reálným životem než větší soudržnost muslimské rodiny.⁵²

3.6 Dědické právo

Islám přiznává ženě právo na dědický podíl bez ohledu na to, zda má statut manželky, dcery, matky nebo sestry. Vždy dostává díl, jehož velikost závisí na druhu příbuzenského vztahu a

---

⁴⁸ Srov. KROPÁČEK: *Islám...*, str. 123–124.

⁴⁹ Srov. Korán, súra 2:227–232, 65.

⁵⁰ Srov. DVOŘÁKOVÁ, Markéta. Rodina v islámské tradici. *PHILOSOPHICAL E-JOURNAL OF CHARLES UNIVERSITY* [online]. 2008, 5, [cit. 15. prosince 2010]. Dostupný na <<http://userweb.pedf.cuni.cz/paideia/download/dvorakovadomov.pdf>>. str. 13.

⁵¹ Srov. HUNGR: *Afroasijské...*, str. 55–56.

⁵² Srov. KROPÁČEK: *Duchovní cesty...*, str. 131.

na počtu dědiců. Korán přesně a poměrně složitě určuje dědické podíly jednotlivých příbuzných.⁵³

Súra 4:11 obecně stanovuje „synovi podíl rovný podílu dvou dcer“ a tato nerovnost je opět zdůvodněna odpovědností muže za finanční zajištění ženy.

Situaci v případě úmrtí jednoho z manželů upravuje súra 4:12: „Vám náleží polovina z toho, co zůstavily manželky vaše, jestliže neměly mužského potomka. A jestliže měly mužského potomka, patří vám z toho, co zůstavily, jedna čtvrtina poté, když byly vyplaceny odkazy a uhrazeny dluhy jejich. A manželkám patří jedna čtvrtina toho, co zůstavíte, jestliže nemáte mužského potomka. A jestliže máte mužského potomka, pak patří manželkám jedna osmina toho, co jste zůstavili po vyplacení odkazů a po uhrazení dluhů.“

Vdova má tedy nárok maximálně na čtvrtinu dědictví. Takový podíl se ve srovnání například s českým dědickým právem může zdát příliš malý, ale když se ovdovělá žena znovu vdá, dostane opět svatební obvěnění, které tak menší dědický podíl kompenzuje. Obvěnění, které ženich platí za vdovu nebo rozvedenou ženu, je však podstatně nižší než u poprvé provdávané dívky.⁵⁴

Zvláštní situace, která je popsána v další části stejného verše, nastává v případě dědictví po boční linii. Sourozenci dědí rovným dílem bez ohledu na pohlaví. „Jestliže muž nebo žena zanechají dědictví po boční linii a mají bratra nebo sestru, pak každému z obou patří jedna šestina.“⁵⁵

3.7 Trestní odpovědnost

Ustanovení o trestných činech a trestech v islámském společenství se vztahuje jednotně na muže i ženy. Kdokoli spáchá čin, který spadá do některé z kategorií trestných činů vymezených v Koránu, bude podle něj také potrestán. Rozbor jednotlivých kategorií deliktů tedy konkrétně neodráží právní postavení ženy; nejčastěji je v souvislosti s trestní odpovědností ženy v islámském právu poukazováno na problém s jejím svědectvím a s trestným činem cizoložství.

Cizoložství je muslimy považováno za jeden z nejhorších činů a podle Koránu mají oba provinilci dostat za trest 100 ran bičem a je jim zakázáno v budoucnu vstoupit do manželství s počestnou osobou muslimského vyznání.⁵⁶ Trest bičováním se během historie islámu změnil

---

⁵³ Srov. Korán, súra 4:7–12.

⁵⁴ Srov. KROPÁČEK: *Islám...*, str. 125.

⁵⁵ Korán, súra 4:12.

⁵⁶ Srov. Korán, súra 24:2–3.

na trest ukamenováním, což dokládají mnohá rozhodnutí soudců v zemích, které uplatňují islámské trestní právo.⁵⁷

Původně byly ženy, které spáchaly cizoložství zazdívány, jak vyplývá z Koránu: „Proti těm z vašich žen, jež dopustí se hanebnosti, vezměte jako svědky čtyři z vás. A jestliže tito to dosvědčí, podržte ženy v domech, dokud smrt je nezavolá anebo Bůh pro ně nepřipraví nějaké východisko.“⁵⁸

Tento verš také stanovuje nutnost dosvědčit cizoložství čtyřmi svědky, přičemž ze slovního spojení „čtyři z vás“ zcela jasně vyplývá, že svědčit mohou pouze muži. Teoreticky se tedy může stát, že žena, která se svému muži stane nepohodlná, je obviněna z cizoložství a v případě křivého usvědčení čtyřmi muži, bude potrestána ukamenováním. Korán obsahuje proti takovému jednání určitou ochranu: „Ty, kdo vrhají podezření na počestné ženy a pak nepřivedou čtyři svědky, zbičujte osmdesáti ranami a nepřijímejte od nich již nikdy žádné svědectví, neboť to jsou hanebníci.“⁵⁹

Také další verš chrání ženu před svévolným obviňováním ze strany muže: „Bude odvrácen od ženy trest, jestliže ona čtyřikrát při Bohu dosvědčí, že žalobce patří vskutku mezi lháře“.⁶⁰

Ten ale má další možnost, jak svou ženu obvinít beze svědků. „U těch, kdož vrhají podezření na manželky své a nemají proti nim svědky kromě sebe samých, nechť svědectví každého z nich sestává ze čtyřnásobného svědectví při Bohu, že vskutku jsou pravdomluvní“.⁶¹ Nutno poznamenat, že žena nemá právo svého muže obvinít z cizoložství.

Otázkou zůstává, zda čtyřnásobné svědectví ženy při Bohu může podle výše citovaných veršů vyvrátit svědectví jejího muže. Odpověď zřejmě závisí na konkrétní komunitě, ve které problém nastane, a ta také rozhoduje o tom, zda ke kamenování vůbec může dojít.

Muslimští apologeti tvrdí, že islámské předpisy „právoplatné“ ukamenování téměř znemožňují. V této souvislosti ale nelze popřít množství záběrů brutálního kamenování muslimských provinilců, které si v dnešní době našly cestu na internet.⁶²

---

⁵⁷ Např. viz REUTERS. *Denik.cz* [online]. 18. listopadu 2009 [cit. 16. listopadu 2010]. Somálka byla ukamenována za cizoložství. Dostupné na <http://www.denik.cz/ze_sveta/somalka-byla-ukamenovana-za-cizolozstvi20091118.html>.

⁵⁸ Korán, súra 4:15.

⁵⁹ Korán, súra 24:4.

⁶⁰ Korán, súra 24:8.

⁶¹ Korán, súra 24:6.

⁶² Srov. HEGER, Lubomír. Zločin a pekelný trest. *Magazín dnes*, 29/2010, str. 27–28.

3.8 Závoj

Nošení tradičního oděvu zahalujícího téměř celé ženské tělo samo o sobě nemusí mít nic společného s právním postavením ženy; v posledních letech nicméně způsobuje zahalování muslimským závojem v evropských zemích určité právní problémy. Povinnost muslimských žen zahalovat se je jedním z nejznámějších znaků islámu, který vychází přímo z Koránu: „A řekni věřícím ženám, aby cudně klopily zrak a střežily svá pohlaví a nedávaly na odiv své ozdoby kromě těch, jež jsou viditelné. A necht' spustí závoje své na ňadra svá. A necht' ukazují své ozdoby jedině svým manželům nebo otcům nebo tchánům nebo synům nebo synům svých manželů nebo bratřím nebo synům svých bratří či sester anebo jejich ženám anebo těm, jimž vládne jejich pravice, nebo služebníkům, kteří nemají chťice, anebo chlapcům, kteří nemají pojem o nahotě žen. A necht' nedupou nohama, aby lidé postřehli ozdoby, které skrývají.“⁶³ Tento verš také vymezuje okruh mužů, před kterými žena být zahalena nemusí.

Citované ustanovení se považuje za pramen povinnosti muslimských žen zahalovat ozdobné části svého těla, kterými dle některých může být i obličej. Podle toho, jaká část ženy může být odhalena, se rozlišují tři stěžejní pojmy – *hijáb*, *nikáb* a *burka*. Hijáb je nejliberálnější formou, zakryje se jím veškerá část ženského těla s výjimkou obličeje a rukou od zápěstí. Nikáb navíc zahaluje většinu obličeje s výjimkou místa na oči. V obou případech jde o šátek, který je oddělen od zbytku oděvu, na rozdíl od třetího typu závoje – burky. Burka je složená z jednoho závoje zakrývajícího celé ženské tělo, a pro viditelnost je opatřena sítkou ve výšce očí. Tento typ je užíván v silně ortodoxních muslimských oblastech.⁶⁴

Z dalšího verše koránu vyplývají také důvody pro tento požadavek. „Proroku, řekni manželkám svým, dcerám svým i věřícím ženám, aby přitahovaly k sobě své závoje! A toto bude nejvhodnější k tomu, aby byly poznány a nebyly uráženy. A Bůh je odpouštějící, slitovný.“⁶⁵ Závoj je tedy prezentován jako tradice, která chrání ženu před okolím. Zároveň však zabezpečuje morálku a poukazuje na vnitřní krásu ženy, namísto fyzických půvabů, které by měly být před cizími muži skryty.

Dnešní evropská společnost ale k zahalování muslimských žen na veřejnosti zaujímá značně negativní postoj, který už má své hmatatelné výsledky. Od roku 2004 začaly některé evropské země vydávat zákony zakazující nošení náboženských symbolů ve státních školách (například

---

⁶³ Korán, súra 24:31.

⁶⁴ Srov. BACHO, Daniel. Belgický zákaz zakrývání obličeje: ochrana svobody a důstojnosti společnosti. In *COFOLA 2010: the Conference Proceedings* [online]. Brno: Masaryk university, 2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2010/files/slabi/Bacho_Daniel__1699_.pdf>. str. 2 – 5.

⁶⁵ Korán, súra 33:53.

Francie, Belgie, Nizozemí). V září roku 2010 francouzský senát schválil zákon zakazující nošení oděvů zakrývajících celý obličej na veřejnosti. Tato norma má podle návrhu zákona přispět k rovnosti mezi pohlavími a k odstranění diskriminace žen, a Francie by se tak měla stát jednou z prvních zemí aplikující tento předpis.⁶⁶

První zákon tohoto druhu byl přijat v Belgii dolní komorou parlamentu již na jaře roku 2010. Jako hlavní důvody k nutnosti přijetí tohoto předpisu byla uvedena zejména potřeba identifikace osob na veřejnosti, ochrana společnosti před anonymní kriminalitou, ochrana demokracie, náboženských svobod a práv žen.⁶⁷

Reakce veřejnosti na předpisy zakazující muslimským ženám zahalovat na veřejnosti obličej se různí. Část společnosti má obavy z rostoucího vlivu muslimského obyvatelstva v Evropě a přiklání se k tomuto zákazu, odpůrci zákazu zahalování však poukazují na porušování jednoho ze základních lidských práv zaručených většinou lidskoprávních mezinárodních smluv – práva na svobodu náboženského vyznání.⁶⁸

Je paradoxní, že zákon, který má podle francouzské důvodové zprávy za úkol potlačit diskriminaci, je sám považován za diskriminující a porušující základní lidská práva.

3.9 Závěr

Islámské pojetí práva staví ženu vůči muži do nerovnoprávného postavení v mnoha oblastech. Tato kapitola pojednávala o nejčastěji uváděných a diskutovaných otázkách, které se týkají právního postavení ženy v islámu.

Nejsprávnější by bylo přistupovat k tomuto tématu s diferenciací místní, historickou a podle toho, jak je Korán vykládán v konkrétní skupině. Konzervativní výklad v silně ortodoxní muslimské zemi může vést k velmi drastickým formám útlaku žen, ale nelze obecně říct, že všechny muslimské ženy jsou utiskované a jejich právní postavení je nepříznivé.

Výklad islámského práva vždy záleží na konkrétní muslimské komunitě, kterých je vzhledem k teritoriální a personální působnosti islámu obrovské množství. To je jeden z důvodů, proč zaujímá islám zvláštní místo v rámci afroasijských kultur i mimo ně. O významu islámu také

---

⁶⁶ Viz ČT24. *Francie rozhodla: Burky a nikáby se nosit nebudou*. [online]. Ct24.cz, 14. září 2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.ct24.cz/svet/101445-francie-rozhodla-burky-a-nikaby-se-nosit-nebudou/>>.

⁶⁷ Srov. BACHO, Daniel. Belgický zákaz zakrývání obličeje: ochrana svobody a důstojnosti společnosti. In *COFOLA 2010: the Conference Proceedings* [online]. Brno: Masaryk university, 2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2010/files/slabi/Bacho_Daniel__1699_.pdf>.

⁶⁸ Např. viz Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1948, čl.18 odst. 1 a 2

vypovídá demografická prognóza OSN, která předpovídá, že v roce 2100 bude na naší planetě 40 % populace islámského vyznání.⁶⁹

---

⁶⁹ HUNGR: *Afroasijské...*, str. 34.

4. Svět židů

4.1 Úvod

Právní postavení ženy v židovské společnosti se značně liší podle místa a doby, ve které se konkrétní židovská komunita nachází. V dnešní době se k judaismu hlásí zhruba 14 miliónů lidí, což je ve srovnání například s islámem relativně malé číslo. Ryze židovský stát, ve kterém se většina jeho občanů řadí mezi zástupce ortodoxního směru náboženství, dnes existuje pouze jeden. Velké komunity židů se nachází ve většině rozvinutých zemí, především v Evropě a Severní Americe. V této souvislosti se objevuje pojem „židovsko-křesťanský západ“.

Kolébkou židovství je však oblast Mezopotámie, a proto je třeba zařadit judaismus mezi afroasijská náboženství. Počet zástupců judaismu je sice nízký ve srovnání s ostatními kulturami, kterými se tato práce zabývá, na druhou stranu však židovství tak významně ovlivnilo celosvětové náboženské dějiny (například celá kapitola o islámu by nemusela existovat), že je dle mého názoru vhodné jeho pohled na ženy zařadit do této práce.

4.2 Židovské náboženství

Judaismus je spolu s islámem a křesťanstvím jedním z nejvýznamnějších monoteistických náboženství. Všechna pocházejí ze stejného základu, a to z kázání proroků, avšak judaismus byl jimi definován jako první.

Židovské náboženství řadíme mezi náboženství zjevené, tedy seslané člověku od Boha. Vzniklo před více než čtyřmi tisíci lety poté, co Abrahám uvěřil v existenci jediného Boha.

Vztah mezi člověkem a Bohem je v judaismu hierarchický a povinností člověka je naprostá poslušnost Božím příkazům, jejichž základem je desatero přikázání. Desatero je formulací právně-náboženských zásad a mravních principů a podkladem pro uspořádání lidských vztahů v židovské společnosti.⁷⁰

V širším slova smyslu se termínem judaismus označuje celý kulturní, sociální a náboženský systém židovského lidu, zahrnuje tedy i právní uspořádání společnosti. Základem židovské identity je přijetí Tóry.⁷¹

⁷⁰ Srov. KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ: *Základy asijských náboženství - I. Díl...*, str. 27–28.

⁷¹ Srov. FISHBANE, Michael. *Judaismus: zjevení a tradice*. Praha: Prostor, 2003, str. 77.

Tóra je označení pro židovský zákon, který má dvojí podobu – psanou a ústní. Psaná podoba Tóry se souhrnně nazývá Pentateuch, neboli pět knih Mojžíšových – Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri a Deuteronomium. Obsahuje nejen všechny náboženské příkazy a zákazy včetně desatera přikázání, ale vypráví také dějiny hebrejského národa. Ústní Tóra, známá také jako Talmud, sestává z rabínských výkladů psané Tóry. Pojem rabín (rabí, rabbi) obecně znamená „učitel“, a tito lidé jsou v židovském společenství vysokou náboženskou autoritou. Talmud má podobu záznamu diskusí řady učenců nad jednotlivými částmi psaného zákona. Žádné stanovisko tu není s konečnou platností závazné, nebo naopak překonané, a proto má ústní podoba Tóry menší právní sílu než ta psaná. Bible je pak kanonickým souhrnem psaného zákona a skládá se z pěti knih Mojžíšových, osmi knih proroků a jedenácti knih spisů.⁷²

Pojem Tóra často zahrnuje pouze Pentateuch, který má ze všech židovských náboženských textů největší váhu.

4.3 Židovský národ

Historie jednotlivých národů není předmětem této práce, ale pro pochopení židovské kultury je nezbytné zmínit se alespoň stručně o některých etapách jejího vývoje.

Nejdůležitějšími postavami dějin židovského národa jsou Abrahám, jenž je považován za prvního člověka, který uvěřil v existenci jediného Boha, a Mojžíš, kterému dle tradice Bůh sám nadiktoval text Tóry na hoře Sinaj. Lid, který byl do té doby spojený pouze příbuzenskými svazky, nově sjednotily další společné znaky, a to víra v jediného Boha, dodržování desatera a pravidel obsažených v Tóře a provádění rituální obřizky, která je od dob Abraháma považována za stvrzení smlouvy s Bohem. Judaismus tedy začal vytvářet pevná pouta mezi jednotlivci, z nichž později vznikl celý národ.⁷³

Židovský národ byl od počátku své existence pronásledován a během svých dějin byl rozptýlen ze své původní země prakticky do celého světa – tak vznikla tzv. židovská diaspora. Židé v cizích zemích bývali značně znevýhodňováni například tím, že byli segregováni od nežidovské společnosti a bylo jim zakazováno vykovávat určité profese.⁷⁴ Obecně lze tedy konstatovat, že původní obyvatelé těchto zemí byli často antisemitští, tedy předpojatí a nepřátelští vůči židům.

---

⁷² Srov. CAMUS, Jean-Yves, DERCZANSKY, Annie-Paule. *Svět židů: malá moderní encyklopedie*. Brno: KMa s.r.o., 2008, str. 20–21.

⁷³ Srov. Tamtéž, str. 6–9.

⁷⁴ Srov. Tamtéž, str. 13

Židovská diaspora dala na konci 19. století vzniknout novému ideovému směru – sionismu, jehož hlavním cílem bylo vybudování židovského státu. Vyvrcholením rozporů mezi Židy a jejich odpůrci se stala druhá světová válka a Hitlerův holocaust. V roce 1948 byla vyhlášena deklarace nezávislosti státu Izrael, který se tímto aktem stal domovinou pro židovský lid. Ten přesto považuje 20. století za úspěch antisemitů, neboť i když Hitler válku prohrál, obrovský počet mrtvých židů způsobil citelný úpadek současného judaismu. Dnes většina židů vyznává spíše liberální formu náboženství, a ne všechna Boží přikázání bývají tradičně dodržována.⁷⁵

Rozpor mezi skutečným židovským životem a jeho idealizovanou podobou v kázáních a příručkách je také velkou měrou způsoben rozpadem tradiční rodové obce, která byla původním přirozeným společenským zřízením ve starověku, kdy judaismus vznikl. Tradiční židovská obec fungovala jako vyšší stavební jednotka židovské společnosti (základní jednotkou byla rodina), a v důsledku židovské segregace v diaspoře představovala jakousi samostatně se spravující komunitu. Židovská obec zajišťovala svým členům náboženské, školské, soudní, finanční a sociální služby. Prováděla dozor nad morálkou a vydávala normy chování, kterými se členové museli řídit. Tento význam obci vydržel až do 18. století, kdy většinu jejích funkcí převzal moderní stát.⁷⁶

Dnešní židovství se rozlišuje na tři proudy – ortodoxní, konzervativní a reformní. Ortodoxní židé se i v moderním světě plně podřizují náboženské tradici a chtějí vést život podle Tóry, zatímco židé reformní požadují liberalizaci tradičního judaismu ve změněných podmínkách novověku. Mezi nimi existuje střední skupina konzervativců, která se zasazuje hlavně o soudržnost židů, a z toho důvodu prosazuje židovskou kulturu více než reformní židé. O těch se někdy hovoří jako o „nevěřících židech“.⁷⁷

4.4 Manželství a rodina

Uzavření manželství bylo pokládáno za povinnost, která vyplývá z Božího přikázání množit se.⁷⁸ Judaismus dnes povoluje pouze monogamní manželství. Ve Starém zákoně však

---

⁷⁵ Srov. SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007, str. 100–104.

⁷⁶ Srov. LANGE, Nicholas de. *Svět Židů: kulturní atlas*. Praha: Knižní klub, 1996, str. 92.

⁷⁷ Srov. SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007, str. 95–100.

⁷⁸ Srov. Genesis, 1:27–28 (překlad z: *Etf.cuni.cz* [online]. 2010 [cit. 18. prosince 2010]. Bible svatá. Dostupné na <<http://www.etf.cuni.cz/~rovnanim/bible/k/Gn1.php>>.)

toto stanoveno není, naopak lze z některých částí odvodit možnost praktikování polygamie.⁷⁹ Zákaz polygamií, resp. polygynní manželství zavedla až reforma rabína Geršoma, který žil v letech 960–1028.⁸⁰

Důležitost a nezastupitelnost založení rodiny demonstruje průběh svatebního ceremoniálu, který je i v dnešní době svázán mnoha tradicemi a pravidly. Některá už vzhledem k rovnoprávnosti obou pohlaví nejsou dodržována, jako například zvyk, podle kterého nevěsta musela být panna a v případě prokázání opaku byla ukamenována.⁸¹

Židovské manželství mělo povahu právního aktu, což se zachovalo do dnešní doby. Původně dohodu o uzavření manželství sjednávali mužští představitelé rodu, tedy otcové. V dobách, kdy judaismus vznikal, si muž ženu kupoval od jejího otce; ve svatební smlouvě byla stanovena velikost svatebního daru, který měl sloužit jako kompenzace otci nevěsty za ztrátu pracovní síly. V těchto dávných dobách se manželka stávala vlastnictvím manžela, čímž jí byla upřena jakákoli moc nad jejím majetkem a jejími příjmy. Tato pravomoc, kterou měl původně otec ženy, nebo jiný mužský příbuzný, přešla na manžela. Žena v ranném judaismu tedy po celý svůj život podléhala moci některého mužského zástupce rodiny či rodu, a z toho důvodu se na ni nevztahovalo žádné majetkové ani dědické právo. Právní postavení ženy se v tomto ohledu podobalo postavení neplnoletých dětí, až na to, že tento stav byl pro ženu trvalý. Dnes svatební smlouva stanovuje jak hmotné poměry obou manželů, tak vdovský podíl na majetku manžela.⁸²

Povinností manžela v judaismu bylo dbát o výživu a blahobyt ženy. Ve smlouvě byl obsažen mužův slib, že nenechá manželku bez prostředků, a tento zvyk bývá zachován dodnes.⁸³

Židovský muž měl tedy povinnost svou ženu a děti hmotně zabezpečit, podobně jako muslim podle ustanovení Koránu. V islámu je tato povinnost zdůvodněním podřízeného postavení ženy vůči muži.⁸⁴

V judaismu je sice také upřednostněno postavení muže, ale z jiných důvodů, než jaké muslimům stanovuje Korán. Muž byl ženě nadřazen proto, že byl stvořen jako první a žena až

---

⁷⁹ Srov. Leviticus, 18:18

⁸⁰ Srov. TYDLIDÁTOVÁ, Věra. Judaismus. In KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka (ed.). *Obrazy ženství*. Litomyšl: Paseka, 2008, str. 34.

⁸¹ Srov. Deuteronomium, 22:13–21.

⁸² KUBCOVÁ, Jana, KUBCOVÁ, Šárka. *Postavení ženy v židovské společnosti (dějiny a současnost)*. [online]. planovanirodiny.cz [cit. 18. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2009111802>>.

⁸³ Srov. TYDLIDÁTOVÁ: *Judaismus...*, str. 33.

⁸⁴ Srov. Korán, súra 3:34.

z něj, a také protože přiměla muže, aby s ní pojedl ze stromu poznání, což měli Bohem zapovězeno. Bůh ji za to trestá a podřizuje ji muži.⁸⁵

Židovská tradiční rodina se však nepovažuje za čistě patriarchální a nelze tvrdit, že by v ní žena neměla žádné rozhodovací pravomoci. V této souvislosti je třeba poznamenat, že židovská rodina není ani patrilineární, jelikož židovství se dědí po matce. Židem je totiž podle obecně známé definice ten, kdo se narodil z židovské matky (nebo konvertoval).

Tradiční židovská rodina se skládala nejen z rodičů a dětí, ale také z prarodičů nebo služebných. Představovala velké společenství lidí, mezi kterými byly hierarchicky uspořádané vztahy podle věku a společenského postavení. O osudu rodiny tehdy rozhodovali nejstarší rodiče, tedy otec a matka, oba však měli rozdělenou sféru vlivu.⁸⁶

V judaismu existuje typické rozdělení rolí – muž má své místo ve světě a žena v rodině. Podle toho byla rozdělena i práce na mužskou (řemeslná výroba, obchod, iniciativa v obecních záležitostech) a ženskou (výroba domácích potravin, vaření košer, zachovávání židovských tradic v rodině a židovské atmosféry domova). Židovská manželka je považována za ústřední postavu rodiny, kterou spravuje zevnitř. Její hlavou je však muž.⁸⁷

Hlavní povinností a posláním každé židovské ženy je porodit děti. Bezdětné manželství bylo už v dobách vzniku židovství ošetřeno instituty, které měly tento nežádoucí stav napravit. Situace se řešila adoptí sirotka, který byl pak právně pokládán za dědice, anebo tzv. náhradním mateřstvím. V tomto případě dítě s manželem počala ženou vybraná služebná, a to pak formálně připadlo ženě – paní domu.⁸⁸

Matka hrála v životě dětí ústřední roli, měla povinnost vychovat je ve světle judaismu a zachovávat v domácnosti židovskou atmosféru. V této pozici měla židovská žena největší uznání, pravomoci a svobodu.⁸⁹

4.5 Rozvod

Tradiční židovské manželství může skončit rozvodem, podle Starého zákona však pouze ze strany manžela.

„Když si muž vezme ženu a ožení se s ní, ona však u něho nenalezne přízeň, neboť na ní shledal něco odporného, napíše jí rozlukový list, dá jí ho do rukou a vykáže ji ze svého domu. Ona vyjde z jeho domu, odejde a vdá se za jiného muže. Ale ten druhý muž k ní také pojme

---

⁸⁵ Srov. Genesis, 3:16.

⁸⁶ Srov. TYDLIDÁTOVÁ: *Judaismus...*, str. 32.

⁸⁷ Srov. SZLAKMANN, Charles. *Judaismus pro začátečníky*. Praha: TOGGA, 2003, str. 86–87.

⁸⁸ Srov. TYDLIDÁTOVÁ: *Judaismus...*, str. 33.

⁸⁹ Srov. LANGE, Nicholas de. *Svět Židů: kulturní atlas*. Praha: Knižní klub, 1996, str. 93.

nenávidí, napíše jí rozlukový list, dá jí ho do rukou a vykáže ji ze svého domu. Anebo ten druhý muž, který si ji vzal za ženu, zemře. Tu její první manžel, který ji vykázal, si ji znovu za ženu vzít nemůže, když byla poskvrněna, neboť by to před Hospodinem byla ohavnost.⁹⁰

Spíše než o rozvod se tedy jednalo o zapuzení manželky manželem, které bylo omezeno dosti obecným důvodem – nejčastěji jím bývala neplodnost či nevěra manželky. Takto zapuzená žena neměla právo s rozvodem nesouhlasit, ale mohla se znovu vdát za jiného muže. Již zmíněný rabín Geršom ustanovil kromě zákazu polygamie také mimo jiné zákaz rozvodu bez souhlasu ženy.⁹¹

Talmudské zákony přiznaly ženám právo na rozvod před židovskými soudy, které rozhodovaly o přijatelnosti rozvodového důvodu. Pokud byl důvod uznán jako přijatelný, soud měl muže přinutit vydat manželce rozlukový list. Pouze tímto způsobem bylo možno židovské manželství rozvést, soud tak učinit nemohl. Mohla nastat i situace, kdy manžel od ženy odešel, aniž by ji umožnil rozvod. Vdaná a opuštěná manželka byla pak považována za tzv. *agunu* – ženu, která se nesmí znovu provdat. Toto pravidlo je v ortodoxním judaismu dodržováno dodnes.⁹²

Mezi konzervativními Židy platí, že pokud muž nevystaví ženě rozlukový list, je jejich manželství po šesti měsících rozvedeno civilním soudem. V reformním židovství je ženám umožněn civilní rozvod prakticky bez překážek.⁹³

Typickým příkladem přijatelného rozvodového důvodu v případě rozvodu tradiční židovské rodiny iniciovaného manželkou je manželova neschopnost či neochota plnit manželské povinnosti stanovené svatební smlouvou. Ta hrála při rozvodu velmi důležitou roli, neboť v ní bývala zakotvena povinnost hmotného vyrovnání manželů v případě rozvodu. V době vzniku judaismu se jednalo spíše o vyrovnání mezi manželem a otcem manželky, který měl dostat odškodnění za zapuzenou dceru.⁹⁴

4.6 Veřejný život

Z kapitoly o židovské rodině je patrné, že ženy neměly mimo domov tradiční úlohu ve společnosti. Podle judaismu existuje nezávisle na historickém a společenském vývoji tzv. mužská a ženská přirozenost, která muže spojuje s duchovním a ženu s hmotným světem.

---

⁹⁰ Deuteronomium, 24:1–4.

⁹¹ Srov. TYDLIDÁTOVÁ: *Judaismus...*, str. 34.

⁹² KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ: *Základy asijských náboženství...*, str. 52.

⁹³ KUBCOVÁ, Jana, KUBCOVÁ, Šárka. *Postavení ženy v židovské společnosti (dějiny a současnost)*. [online]. planovanirodiny.cz [cit. 18. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2009111802>>.

⁹⁴ Srov. TYDLIDÁTOVÁ: *Judaismus...*, str. 34.

Hmotný svět představuje například výchovu dětí, dodržování svátků, zatímco mužský duchovní svět zahrnuje povinnosti nejen náboženské, ale také všechny „vnější aktivity“, jako vydělávání peněz, společenský a politický život.⁹⁵

Žena měla dodržovat náboženské rituály doma, ale vnější náboženský život jí byl zapovězen. Nemohla číst v synagóze z Tóry a pokud by se chtěla účastnit bohoslužeb, pak tak mohla činit pouze odděleně od mužů. V současném judaismu s výjimkou jeho ortodoxního směru, se pozice žen v náboženském životě vyrovnává s pozicí mužů, ženy dnes mohou běžně zastávat funkci rabína.⁹⁶

Vzdělání žen v původní židovské společnosti bylo také značně omezeno. Tradičně byly ve vzdělávání upřednostňováni chlapci před dívkami, protože museli být schopni obstarat finanční prostředky, zatímco dívky se učily domácím pracím, aby zvládly budoucí roli manželky a matky.⁹⁷

V dnešní době je právo židovské ženy na vzdělání respektováno i mezi ortodoxními židy. Téměř 75 % vysokoškoláků na univerzitách v Izraeli tvoří ženy. Zajímavá je skutečnost, že ženy zde také podstupují povinnou vojenskou službu. V tradiční židovské společnosti měly ženy dále zakázáno svědčit u soudu a vykonávat určitá zaměstnání. Dnes však tyto zákazy ve většině židovského světa neplatí.⁹⁸

4.7 Závěr

Z hlediska postavení ženy ušel judaismus dlouhou cestu, přesto zde stále přetrvává jasná hranice mezi pozicemi ženy a muže. Jejich role jsou náboženstvím pevně stanoveny.

Dnes žije rozhodující většina všech Židů v zemích, kde byl formální základ existence tradiční židovské obce odstraněn, a židovská rodina, která se považovala za její základní jednotku, už většinou není postavena na klasických principech judaismu.

---

⁹⁵ Srov. SZLAKMANN, Charles. *Judaismus pro začátečníky*. Praha: TOGGA, 2003, str. 87.

⁹⁶ Srov. KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ: *Základy asijských náboženství - I. Díl...*, str. 51.

⁹⁷ Srov. LANGE, Nicholas de. *Svět Židů: kulturní atlas*. Praha: Knižní klub, 1996, str. 93.

⁹⁸ Srov. HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů – ze života světových náboženství*. Praha: nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 29–109.

5. Konfuciánská společnost

5.1 Úvod

Čína je nejlidnatější zemí světa a obyvatelstvo v ní žijící představuje velkou část lidstva nejen v rámci afroasijských kultur, ale i z hlediska celosvětové civilizace. Její filozofie se v mnoha ohledech naprosto odlišuje od naší části populace, označované jako „západní svět“, který stojí na židovsko-křesťanském základu. Čínská náboženství jsou zcela jedinečná, což je z velké části způsobeno tím, že se vyvíjela vzdálena vlivu ostatních velkých světových náboženství. Stejně unikátní je i čínská kultura.

Bližší a soustavnější kontakty s Čínou navázal západní svět až v 17. století, tedy v době, kdy byly obě civilizace vysoce vyspělé a principy jejich diametrálně odlišných kultur byly v každé z nich již hluboce zakořeněny.⁹⁹

Pro pochopení čínské filozofie je žádoucí sledovat vývoj tamní kultury a náboženství v časovém i geografickém měřítku, jelikož pro Čínu je charakteristické velké množství různých regionálně odlišných náboženských a filozofických směrů. Za účelem přiblížení tématu genderové otázky v čínské společnosti ovšem takový podrobný výklad není podstatný, a proto bude tato práce zaměřena pouze na určité prvky čínské kultury. U všech Číňanů lze nalézt několik shodných názorů na svět (například uctívání předků), které jsou brány jako jednotící prvky všech čínských náboženství.¹⁰⁰

Co se týče množství jednotlivých náboženství, je z hlediska jejich vlivu na společnost jednoznačně nejvýznamnější konfuciánství, neboť jedním z jeho hlavních přínosů je právě regulace lidských vztahů. Tyto normy konfuciánského učení se staly hlavním filozofickým směrem a po dlouhá staletí se jimi řídilo uspořádání čínské společnosti. Z výše uvedených důvodů se tato část práce zaměřuje převážně na konfuciánská pravidla uspořádání společnosti, zatímco čínskou kulturu všeobecně zmiňuje jen okrajově prostřednictvím jednotících prvků nutných pro základní pochopení čínské filozofie.

5.2 Historie

První státní útvary na území Číny vznikly již ve druhém tisíciletí před Kristem. Tehdy podle čínských dějin vládla dynastie Sia, která je první archeologicky doloženou čínskou

---

⁹⁹ Srov. KRÁL, Oldřich. *Čínská filozofie: pohled z dějin*. Praha: Maxima, 2005, str. 13.

¹⁰⁰ Srov. OVERMYER, Daniel L. *Náboženství Čín: svět jako živý organismus*. 2. vydání. Praha: Prostor, 1999, str. 27.

dynastií. Následující dynastie Šang a Čou (dynastie vzniku konfucianismu) tvoří období starověké Číny, pro něž jsou příznačné časté boje mezi jednotlivými provinciemi. Ty samy sebe považovaly za nezávislé státy a k dynastii se hlásily pouze jménem.¹⁰¹

V této době také vzniklo pojetí vladařské moci založené na mandátu Nebes. Tím se ve starém čínském politickém chápání rozumí božské oprávnění panovníka vládnout zemi a propůjčeno je jen tomu, kdo je schopen vládnout spravedlivě, v souladu s mravním a přírodním řádem. Vladaři nehodnému vládě je naopak oprávnění k vládě odejmuto a předáno jinému. Svržení panovníka tedy nebylo v určitých situacích považováno za protivení se boží vůli, na rozdíl od středověkého pojetí božského původu dědičné královské moci západního světa. V praxi se samozřejmě pokusy o vzpouru tvrdě trestaly, ale jen v případě, že dynastie byla silná a dokázala v zemi zajistit řád. Pokud se ale země nacházela v době úpadku, mohla jakákoli nepříznivá situace (hladomor, povodně, zemětřesení) vyvolat podnět ke svržení vládnoucího rodu.¹⁰²

V takové situaci bylo zásadní snahou každé dynastie vytvořit společensko-právní systém uznávaný všemi státy, pomocí něhož by mohla sjednotit Čínu, a tak si i uchovat moc. Tehdejší filozofové přišli s mnoha teoriemi o řízení státu, z nichž nejvýznamnější bylo učení konfucianismu, nazvané podle svého zakladatele Konfucia, které se později stalo oficiální státní ideologií.¹⁰³

Mezi další filozofické směry, jež podstatným způsobem ovlivnily čínskou starověkou společnost, řadíme učení legistů a taoistů.

Filozofická škola právníků neboli legistů vycházela z předpokladu, že člověk je svou přirozeností náchylný ke špatnosti, a proto je nutné jeho chování usměrňovat právními normami. Podle legistů by také měl být jedinec svými zájmy absolutně podřízen zájmům celku. K zajištění veřejného zájmu a pořádku vytvořili systém trestů postihujících nejen veřejnoprávní provinění, ale v některých případech i soukromoprávní, převážně rodinné delikty. Touto myšlenkou bylo čínské právo silně ovlivněno, v této souvislosti se hovoří o tzv. trestněprávním charakteru čínského práva. To znamená, že právo stanovovalo hlavně trestuhodné činy a upravovalo postup administrativních orgánů při ukládání trestů. Občanské a rodinné vztahy pozitivním právem upravovány nebyly, neboť se řídily mravními normami.

---

¹⁰¹ Srov. FAIRBANK, John K. *Dějiny Číny*. Praha: Lidové noviny, 1998, str. 45–46.

¹⁰² Srov. HOOBLER, Thomas, HOOBLER, Dorothy. *Konfucianismus*. Praha: Lidové noviny, 1997, str. 25.

¹⁰³ Srov. HUNGR: *Srovnávací...*, str. 30–31.

Výjimkou byly případy, kdy jednání v rozporu s mravní normou mohlo být postiženo trestněprávní sankcí.¹⁰⁴

Dalším typickým znakem čínského práva, který vycházel z učení legistů, je uplatňování principu kolektivní odpovědnosti. Ten spočíval ve skutečnosti, že provinění jedince bylo v určitých situacích přičítáno i ostatním lidem v jeho okolí, kteří byli nevinní. Proto mohla být za trestný čin způsobený jednou osobou potrestána celá její rodina, přičemž tento princip byl odůvodněn povinností příbuzných danému skutku zabránit.¹⁰⁵

Taoismus je v určitých směrech protikladem legistického učení, neboť základem taoistické filozofie je tzv. princip *wu-wei* (nekonání), který nechává všemu dění volný průběh. Podle tohoto myšlení není nutné vytvářet pozitivní regulaci lidských vztahů, protože vše je řízeno pravidly přirozeného kosmického řádu – *Tao* (cesta). Tento řád udržuje rovnováhu mezi dvěma navzájem protikladnými živly, *jang* a *jin*. Jang je spojován s elementy, jako jsou světlo, teplo, sucho, pohyb, aktivita, a je s ním spojován mužský princip. Jin představuje tmu, chladno, vlhko, klid, pasivitu a pojí se s principem žensví. Oba prvky spolu soupeří o nadvládu, ale pokud jeden trvale převládne, svět se ocitá v krizi. Je tedy nutné, aby oba principy byly v rovnováze a vzájemně se doplňovaly.¹⁰⁶

Toto pojetí rovnosti mezi oběma principy se postupně transformovalo tak, že Jin začal být považován za podřízený jangu, neboť je slabší a pasivní, a proto ženy jako zosobnění jinové energie byly chápány za přirozeně slabší a podřízené energii mužské.¹⁰⁷

Konfucianismus je v souvislosti s filozofií legistů a taoistů střední cestou, a zároveň z nich v mnohém vychází. Velmi důležitá je hlavně idea legistů o jedinci jako článku společnosti, v níž má jasně určená práva a povinnosti, především povinnost pocitu sounáležitosti s celkem a upřednostňování společenských zájmů před osobními.¹⁰⁸

5.3 Konfucianismus

Konfucianismus jako souhrn právních učení, která vznikla v Číně v 5. a 6. století před Kristem, je založen na praktikách mezi Číňany dlouho běžných, především na kultu předků. Jeho zakladatel Konfucius byl politickým reformátorem a vzdělavatelem, který přestal být

¹⁰⁴ Srov. Tamtéž, str. 90–91, 95–96.

¹⁰⁵ Srov. Tamtéž, str. 90–91, 101.

¹⁰⁶ Srov. HARTZOVÁ, Paula R. *Taoismus*. Praha: Lidové noviny, 1996, str. 14.

¹⁰⁷ Srov. HEROLDOVÁ, Helena. Čínský konfucianismus. In KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka (ed.). *Obrazy ženství*. Litomyšl: Paseka, 2008, str. 247.

¹⁰⁸ Srov. ANDĚLOVÁ, Petra. *Základy asijských náboženství - II. díl, Taoismus, konfucianismus, (neo)konfucianismus v Koreji, šintoismus, islám ve V a JV Asii*. Praha: Univerzita Karlova, 2005. str. 79–80.

spokojen s morálním úpadkem své doby a zatoužil oživit staré hodnoty: „ Podával jsem dále, čemu jsem se naučil, aniž jsem sám něco vymyslel.“¹⁰⁹

Původně tedy neměl zájem o inovaci, ale pouze o předání tradic, nicméně jeho filozofie přinesla mnoho zásadních myšlenek, které čínskou civilizaci ovlivňovaly po více než dva tisíce let.

Jak již bylo zmíněno, Konfucius žil v období dynastie Čou, ale v jeho době už byli králové tohoto rodu jen loutkovými vládci. Skutečnou moc měli panovníci jednotlivých oblastí, kteří neustále prahli po posílení svého postavení a zvětšení své moci na úkor sousedů. Konfucius cestoval ze státu do státu ve snaze nalézt vládce sympatizujícího s jeho idejemi, ale jeho myšlenky byly všeobecně přijaty až ve druhém století před Kristem, kdy se vlády ujala dynastie Chan.¹¹⁰

Původně se tedy nejednalo o náboženství, ale o státotvornou nauku, která definovala principy správné vlády a také pravidla pro mezilidské vztahy. Každý jedinec by podle tohoto učení měl nejen naplňovat svou roli ve státě, ale i ve vztazích k druhým. Podle Konfucia existují čtyři základní vztahy podřízenosti (syn vůči otci, mladší bratr vůči staršímu, manželka vůči manželovi a poddaný vůči panovníkovi) a jeden vztah rovnosti (mezi přáteli). Povinností každého je tyto vztahy ctít, neboť za základní ctnost Konfucius považoval *žen* (zdvořilost, úcta). Ti, kterým je prokazována úcta, mají povinnost starat se o ty, kdo je ctí, a dávat jim dobrý příklad ctnostného života (to platilo i pro panovníka vůči svým podřízeným).¹¹¹

Konfucius se nedožil uznání a rozšíření svého učení mezi lid (zemřel téměř v zapomnutí), ale jeho žáci se postarali o zvýšení autority svého mistra do té míry, že se konfucianismus stal skutečným státním náboženstvím Číny a zůstal jím až do začátku 20. století. Pokud se někdo chtěl stát úředníkem, musel složit zkoušku z Konfuciova učení. Tato zkouška byla velice náročná, ale její absolvent se zařadil mezi nejuznávanější společenskou vrstvu. Teprve roku 1907 byly výsady úředníků zrušeny, ovšem za čtyři roky poté padl také celý císařský režim v Číně.¹¹²

V současné době, kdy v Číně vládne komunistický režim, který potírá všechna náboženství, je konfucianismus spíše starou národní kulturní tradicí než náboženstvím ve vlastním slova smyslu. Role konfuciánských tradic v dnešní Číně je podrobněji rozebrána v závěru této části.

---

¹⁰⁹ PRŮŠEK, Jaroslav, LESNÝ, Vincenc. *Rozpravy: hovory a komentáře / Konfucius*. Praha: Mladá fronta, 1995, str. 108.

¹¹⁰ Srov. OVERMYER: *Náboženství Číny...*, str. 32–35.

¹¹¹ Srov. HOUBLER: *Konfucianismus*. str. 12–13.

¹¹² Srov. ANDĚLOVÁ: *Základy asijských...*, str. 76–77.

5.4 Postavení ženy v konfuciánské společnosti

Ženy v konfuciánské společnosti byly prakticky celý život podřízeny svým mužským příbuzným. Formálně je tato podřízenost vyvozena z jasně stanoveného postavení muže vůči své ženě podle pěti základních vztahů. Dalším důvodem je skutečnost, že ke vztahu otce se synem neexistuje paralelní vztah matky a dcery – nadřazenost jedné ženy nad jinou není explicitně stanovena v žádné ze společenských vazeb.¹¹³

V praxi ale ženy mohly získat úctu ostatních členů společnosti, a to tradičně především úlohou matky. Prestiž manželky v rodině znatelně vzrostla po narození syna a dále se s věkem zvyšovala. Starší žena stála nad ostatními manželkami mužských příbuzných, i nad manželovými konkubínami, jejichž děti byly považovány za její.¹¹⁴

Matka ale nikdy nebyla vůči svým dětem v tak silném postavení jako jejich otec nebo dědeček (nejstarší muž rodu), který měl v rodinné hierarchii postavení odpovídající pozici císaře v kontextu celého státu. Za bezvýhradnou poslušnost potomků, tzv. synovskou oddanost (týkající se ale i dcer), která se v čínské civilizaci hluboce zakořenila, musela hlava rodu materiálně zabezpečit celé příbuzenstvo.¹¹⁵

Z toho důvodu bylo zakořeněno výlučné postavení muže vně rodiny, zatímco žena měla povinnost obstarávat všechny práce v domácnosti, tedy uvnitř rodiny. Velmi výmluvné je v tomto směru čínské označení manželky termínem *nej-žen*, který v překladu znamená „žena uvnitř“. Ženy měly trávit většinu času doma a co nejméně vycházet mimo domov, k čemuž byly často determinovány i fyzicky, a to mrzačením dolních končetin.¹¹⁶

Podle této tradice se dívkám od útlého věku stahovaly chodidla do několik centimetrů velkých bot, což způsobilo trvalou deformaci nohy a prakticky znemožnilo pohyblivost. V Číně byly takto poznamenané ženy považovány za atraktivní a měly velkou šanci získat bohatého manžela, díky kterému nemusely vykonávat téměř žádnou práci mimo drobných domácích činností. Tato praktika byla samozřejmě extrémně bolestivá a doprovázená různými zdravotními komplikacemi a nechutí ze strany dívek. V této souvislosti lze pozorovat odraz konfuciánského přístupu jedince ke společenskému řádu a ke společnosti jako celku. Ženská přitažlivost zde totiž spočívala více v osobní disciplíně a sebekontrole projevující se úpravou nohy, než v těch přednostech ženy, kterými byla vybavena od přírody.¹¹⁷

---

¹¹³ Srov. ANDĚLOVÁ: *Základy asijských...*, str. 80

¹¹⁴ Srov. HEROLDOVÁ: *Čínský...*, str. 255.

¹¹⁵ Srov. ANDĚLOVÁ: *Základy asijských...*, str. 79.

¹¹⁶ Srov. HUNGR: *Afroasijské...*, str. 99.

¹¹⁷ Srov. SOBEK, Tomáš. *Kultura a sociální reformy (ženská obřízka)* [online]. leblog.cz, 7. srpna 2008 [cit. 15. ledna 2011]. Dostupné na <<http://www.leblog.cz/?q=node/91>>.

Nadřazenost mužů je také dána skutečností, že byli absolutní hlavou ve všech oblastech veřejného života, včetně financí. Žena nedisponovala žádnou rozhodovací pravomocí nad rodinou a za žádných okolností neměla právo jakkoli nakládat s rodinným majetkem ani jej dědit, a mohla vlastnit pouze věci ryze osobní povahy.¹¹⁸

Tato situace byla velmi ovlivněna odlišným vzděláváním chlapců a dívek. Chlapci se učili těm disciplínám, které jim mohly zajistit výkon budoucí práce, tedy psaní, počtům a později také principům konfucianství. Díky tomu pak byli schopni zabezpečit rodinu. Dívky se zatím měly procvičovat v základních dovednostech nutných pro výkon domácích prací, aby mohly po svatbě dobře sloužit manželovým rodičům.¹¹⁹

Od žen se neočekávalo, že budou studovat konfucianské knihy, ale očekávalo se, že se budou chovat v souladu s jejich učením. Proto byla během staletí napsána řada manuálů určených ženám, které je měly naučit správnému chování v rodině. Zásadním dílem byl spis „Příhovor k ženám“ sepsaný paní Pan Čao, jež vykonávala vážený úřad u císařského dvora, což bylo v konfucianské společnosti naprosto výjimečné.¹²⁰

Příhovor k ženám je považován za nejstarší písemnou památku světové civilizace pojednávající o výchově a vzdělání žen. Pan Čao byla konfucianka a respektovala konfucianský pohled na postavení žen, přesto ve své práci obhajovala požadavek rovnoprávnosti obou pohlaví co se vzdělání týče.¹²¹

Nelze ale říci, že by Pan Čao svým dílem předestírala čtenářkám životní možnosti, nebo v nich rozvíjela osobitost či přirozené vlohy. Hlavním účelem knihy bylo poučit mladé ženy vstupující do manželství o tom, jak se mají k budoucímu manželovi a jeho rodině správně chovat dle konfucianských zvyklostí. Spis obsahuje také mnoho pravidel vztahujících se k výchově dcer. Jedná se vlastně o soupis povinností, které by měla konfucianská žena dodržovat, aby se stala dobrou manželkou, protože stát se manželkou a matkou bylo jediným přirozeným způsobem života čínské ženy.¹²²

5.5 Manželství

Sňatky v konfucianské společnosti dojednávaly hlavy rodin bez ohledu na přání snoubenců, protože manželství bylo záležitostí celého rodu a sloužilo především k upevnění jeho poslušnosti a k zajištění obětí předkům. Proto mohl být sňatek uzavírán jen mezi

---

¹¹⁸ Srov. HUNGR: *Afroasijské...*, str. 98–99.

¹¹⁹ Srov. HOUBLER: *Konfucianismus*. str. 94.

¹²⁰ Srov. HEROLDOVÁ: *Čínský...*, str. 255–256.

¹²¹ Srov. HOUBLER: *Konfucianismus*. str. 83.

¹²² Srov. HEROLDOVÁ: *Čínský...*, str. 257–258.

osobami z různých rodin, ale nevyžadovalo se, aby manželé pocházeli z téže společenské vrstvy. Oficiální manželství mohl muž uzavřít pouze s jednou manželkou, vedle toho však mohl mít takové množství konkubín, které byl schopen ekonomicky zajistit.¹²³

Před uzavřením manželství se očekávalo, že rodina nevěsty dá rodině ženicha určité věno – nejčastěji peníze, výjimkou však nebyly ani různé hmotné statky. Poté co byla výše věna dohodnuta, následovalo množství předsvatebních obřadů spojených s přechodem nevěsty do rodiny ženicha. Samotná svatba se konala v místě, kde ženichova rodina uctívala své předky.¹²⁴

Po svatebním obřadu bylo pro nevěstu důležité získat statut snachy. Vyžadovalo se, aby novomanželka při zvláštní ceremonii navštívila rodiče svého manžela a přinesla příslušné oběti manželovým předkům. Teprve potom hlava rodiny poskytl synově ženě statut snachy a manželství bylo pokládáno za uzavřené, a to se všemi důsledky pro celou rodinu. Manželka, která nezískala statut snachy, nemohla být pochována spolu s ostatními rodinnými příslušníky a její jméno nebylo uvedeno na obětním místě určeném k uctívání předků. Proto bylo velice důležité, aby si žena dokázala získat přízeň manželových rodičů.¹²⁵

Horší postavení než manželka, která nezískala statut snachy, měla v rodinné hierarchii konkubína. Vzhledem k tomu, že neexistovalo žádné oficiální pouto s rodinou jako v případě manželky, neměla konkubína žádnou možnost participace na uctívání předků a navíc byla povinná poslušností k oficiální manželce.¹²⁶

Jak již bylo uvedeno výše, měla hlavní manželka formální moc i nad dětmi konkubíny. Existovaly ovšem také rodiny, ve kterých tato striktní pravidla dodržována nebyla a kde konkubína mohla dosáhnout stejného, ne-li lepšího postavení než manželka. Ať už ale byl reálný život konkubíny jakýkoli, bylo pro něj typické, že se bez fyzické práce nacházel na úrovni materiálního dostatku (téměř až luxusu) bohatého domu. Možnost stát se konkubínou tak představovala pro mnohé prosté ženy jediné životní naplnění.¹²⁷

Práva a povinnosti jednotlivých členů rodiny, stejně jako jejich požadované chování, jsou do detailu popsány v knize obřadů. Ta je jedním z hlavních konfuciónských spisů. Vztahy mezi členy rodiny jsou zde usměrňovány tak, aby byl vyloučen jakýkoli neregulovaný kontakt mezi mužským a ženským světem. Podle Knihy obřadů spolu například muži a ženy nesmějí sedět na jedné rohoži nebo si od sebe cokoli půjčovat. Pro lepší realizaci oddělení

---

¹²³ Srov. HUNGR: *Afroasijské...*, str. 99–100.

¹²⁴ Srov. HOUBLER: *Konfucianismus*, str. 96.

¹²⁵ Srov. HUNGR: *Afroasijské...*, str. 99.

¹²⁶ Srov. Tamtéž, str. 100.

¹²⁷ Srov. HEROLDOVÁ: *Čínský...*, str. 249.

pohlaví byl tradiční čínský dům speciálně architektonicky rozdělen a ženy v něm obývaly zvláštní část nazvanou *nej* (vnitřek).¹²⁸

Pokud mezi manžely vznikl konflikt, bylo jakékoliv fyzické napadení manžela ze strany manželky velmi přísně trestáno, naproti tomu násilí ze strany manžela – pokud nedošlo ke zranění manželky – nebylo trestáno vůbec. Zabití manželky mužem bylo ovšem trestáno smrtí, s výjimkou úmrtí, ke kterým došlo nešťastnou náhodou. V takovém případě byl manžel pokládán za nevinného (toto pravidlo však opačně, tedy pro ženu, neplatilo). Za ublížení konkubíně byly stanoveny ještě mírnější tresty.¹²⁹

Rozvod byl možný především ze strany manžela, z důvodu manželčiny neplodnosti, nevyлéčitelné nemoci či přítomnosti určitých charakterových vad (například hádavost nebo klevetnictví), nebo provinila-li se cizoložstvím. Žena se po rozvodu vracela k původní rodině, děti zůstávaly v rodině bývalého manžela. Tak to bylo také v případě vdov, které se mohly znovu vdát (avšak společnost to těžce akceptovala), ale děti zůstávaly v rodině otce.¹³⁰

Jedinou možností rozvodu z podnětu manželky a vinou manžela bylo tzv. přerušení manželských vztahů. Tím se rozumělo obzvlášť hrubé jednání jednoho z manželů vůči rodinným příslušníkům svého partnera, které případně končilo smrtí. Takové situace posuzoval a rozhodoval soudce.¹³¹

5.6 Závěr

Jak z celé části plyne, konfuciánská pravidla staví ženy do naprosto podřízené pozice vůči mužům. Zajímavá je otázka, jak toto postavení ve společnosti akceptovaly samy ženy. Pro všechny příznivce konfuciánského učení bylo samozřejmé, že přijímali svůj status v rámci společnosti a dodržovali stanovené povinnosti, protože sami sebe chápali pouze jako prostředek k jejímu zachování, a tímto způsobem uvažovaly také ženy. V této souvislosti je však nutno poznamenat, že ženy měly přes svou formální podřízenost velmi důležité společenské postavení především v rámci rodiny, které si plně uvědomovaly, a tak svou pozici považovaly za přirozenou v rámci společenského rozdělení rolí.¹³²

Tento přístup se během dva tisíce let dlouhého vývoje konfuciánského učení téměř nezměnil. Až počátkem 20. století, kdy došlo v čínské společnosti k radikálnímu rozchodu s tradicemi, umožnil sociální a ekonomický vývoj ženám z městských vrstev opustit

---

¹²⁸ Srov. Tamtéž, str. 254.

¹²⁹ Srov. HUNGR: *Afroasijské...*, str. 100.

¹³⁰ Srov. HEROLDOVÁ: *Čínský...*, str. 255.

¹³¹ Srov. HUNGR: *Afroasijské...*, str. 100–101.

¹³² Srov. HEROLDOVÁ: *Čínský...*, str. 250.

domácnost a věnovat se studiu a pracovní kariéře. Ženy v dnešní Číně mohou dle aktuálních právních předpisů rozhodovat o svých financích a žádat o rozvod ze stejných důvodů jako muž, neexistuje zde tedy žádná formální podřízenost vůči mužům. To však neznamená, že by tradiční konfuciánské hodnoty přes tyto významné změny upadly v zapomnění. Stále ještě fungují rodinné klany se systémem vzájemné odpovědnosti, závazků i výhod a dodržující kult předků. Na rozdíl od tradičních velkorodin v nich však slovo mají i ženy a mohou se tak podílet na spolurozhodování o rodinné strategii.¹³³

V moderní čínské společnosti je možné uvažovat o odklonu od podřazeného pojetí jinového elementu vůči jangovému, a s tím související nadřazeností mužů nad ženami. Spojení pasivity s jinovým ženským živlem a aktivity s živlem mužským je dnes tedy překonáno, neboť právě možnost žen podílet se na veřejném životě prezentuje jejich aktivitu, která byla dle tradice pouze výhradou mužů.

---

¹³³ Srov. Tamtéž, str. 260–263.

6. Hinduisté

6.1 Úvod

V této části bude pojednáno o právním postavení žen v indickém tradičním společenském zřízení, které je silně ovlivněno hinduismem. Všichni Indové, pokud nepatří k přívržencům některého z učení odchylicího se od indické tradice (například islám nebo džinismus), jsou obecně považováni za hinduisty.¹³⁴ Hinduisté dnes tvoří přes 80 % indického obyvatelstva a asi 11–12 % obyvatelstva sousedních, převážně muslimských států, Pákistánu a Bangladéše.¹³⁵

Název hinduismus byl zaveden na Západě k označení indického nábožensko-společenskému systému. Je velice obtížné podat jeho výstižnou definici, neboť indická tradice nikdy v minulosti nepocítila nutnost definovat své náboženství, ani vymyslet pro něj název. Starověký indický literární jazyk sanskrt obsahuje výraz, který by se dal na hinduismus uplatnit – *sanátana dharma*. Toto označení však lze interpretovat několika způsoby. Nejčastěji se setkáváme s těmito dvěma překlady – věčný zákon a věčný běh. Věčným zákonem se rozumí neosobní síla, která je inherentní všemu bytí a vyjadřuje základní přesvědčení, že skutečnost je řádová, nikoli chaotická nebo nahodilá. Věčný běh věcí vyjadřuje názor, že skutečnost nemá počátek a konec, nýbrž neustále se obnovuje a má cyklický charakter, jak lze odpozorovat ze střídání dne a noci, ročních období, kultur, generací apod. Hlavním cílem člověka je vysvobození z koloběhu životů, překonání strastné protikladné duálnosti tohoto světa a vstup do harmonické nerozporuplné formy existence (*nirvána*).¹³⁶

Hinduismus vznikl ve druhém tisíciletí před Kristem z mytologických kořenů a nemá ani určitého zakladatele, ani přesně kodifikovaný zákon. Pod tímto souhrnným názvem se skrývá velké množství rozličných kultů, sektářských učení a myslitelských škol. Každý z těchto směrů má své specifické rysy, zároveň však lze pozorovat určité shodné prvky, které jsou typické pro indickou tradici – například víra ve věčný běh věcí nebo v zákon karmy (zákon příčiny a následku).¹³⁷

---

¹³⁴ Srov. FILIPSKÝ, Jan. *Lexikon východní moudrosti: buddhismus, hinduismus, taoismus, zen*. Olomouc: Votobia, 1996, str. 162.

¹³⁵ Srov. KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ: *Základy asijských náboženství - I. Díl...*, str. 130.

¹³⁶ Srov. WERNER, Karel. *Náboženství jižní a východní Asie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. str. 5.

¹³⁷ Srov. FILIPSKÝ: *Lexikon...*, str. 162.

Typickou vlastností indických tradic je jejich písemné zaznamenání. Již zmíněný jazyk sanskrt je považován za nejstarobylější dosud používanou řeč a *védy*, jejichž některé části pocházejí až z 12. století př.n.l., bývají pokládány za nejstarší dosud stále živé texty.¹³⁸

Védy jsou pramenem nejstarší formy indického náboženství, hovoří se o tzv. védismu nebo také védském období. Autory těchto textů byli duchovní vůdci *árjských* kmenů, které dobyly Indii ve druhé polovině druhého tisíciletí před Kristem. Árjové postupně vytlačovali původní indickou kulturu domorodých kmenů a vytvářeli vlastní nábožensko-spoločenský systém.¹³⁹

Dnes védy tvoří pevnou a v mnoha ohledech ústřední součást hinduismu, byť jsou poněkud zastíněny pozdějšími učenými, především *bráhmanismem*. V bráhmanistickém pojetí je hinduismus monoteistické náboženství, jehož stoupenci věří v jediného Boha – *Brahma* (absolutní duch) – který je mimo lidský dosah chápání. Jak je pro hinduismus typické, ne všichni z miliónů jeho vyznavačů věří v Boha, ale uznávají jiné indické tradice.¹⁴⁰

Bráhmanismus je také významné období ve vývoji indického náboženství, vyznačující se dominujícím vlivem *bráhmanů* – duchovních vládců.¹⁴¹

Právní postavení žen v období védismu je značně rozdílné ve srovnání s jejich postavením v bráhmanismu. Na úvod lze zjednodušeně konstatovat, že se vlivem bráhmanů změnilo k horšímu.

V rámci této části je dle mého názoru vhodné zmínit se o indické mytologii. Hinduisté přikládají velký význam mytologii, která je neobyčejně bohatá a rozvětvená. V rámci genderové analýzy je hinduistická mytologie velice rozsáhlou problematikou, která ovšem příliš neodráží právní a společenské postavení žen v praxi, proto je tento okruh záměrně vynechán.

6.2 Kasty

Tradiční kastovní systém je charakteristickým rysem hinduistické společnosti a vzhledem k tomu, že velmi výrazně ovlivňuje rodinný život, je vhodné se o něm zmínit.

Již od védských dob byli lidé v Indii rozděleni na čtyři hlavní skupiny (kasty) – *bráhmani*, *kšatrijové*, *vaišjové* a *šúdrové*. Kasty jsou hierarchicky řazeny od nejvyšších k nejnižším podle váženosti zaměstnání, které jejich příslušníci vykonávají. Bráhmani jako

---

¹³⁸ Srov. WATERSTONE, Richard. *Duchovní svět Indie*. Praha: Knižní klub, 1996, str. 6.

¹³⁹ Srov. WERNER: *Náboženství...*, str. 9.

¹⁴⁰ Srov. KEENE, Michael. *Světová náboženství*. Praha: Euromedia Group - Knižní klub, 2003, str. 14–15.

¹⁴¹ Srov. WERNER, Karel. *Malá encyklopedie hinduismu*. Brno: Atlantis, 1996, str. 65.

strážci čistoty tradice se považovali za vůdčí kasty v duchovním smyslu, zatímco vládní moc prezentovali kšatrijové. Příslušníci třetí kasty zvané vaišja se živili svobodnou prací, například obchodem, řemeslem nebo rolnictvím. Příslušníci těchto tří kast patřili mezi áryce a sami se nazývali „dvojzrození“ poté, co byli ceremoniálně přijati do kasty ve věku osmi až jedenácti let. Poslední skupinu šúdra představuje domorodé obyvatelstvo, které bylo považováno za podřízené dvojzrozeným a vykonávalo především podřadné manuální práce.¹⁴²

Každá kasta se dále člení na podkasty, podle konkrétního tradičního povolání. Některé nižší sekce původních obyvatel (příslušníci primitivních kmenů z džungle a vyhoštěnci z kast) tvořily bezkastovní společenství tzv. nedotknutelných (protože jejich dotek poskrvnil příslušníky z vyšších kast). Tito obyvatelé se nacházeli na okraji áryjské společnosti a prováděli tzv. rituálně nečisté práce jako sběr odpadků či práce vyžadující dotek mrtvých lidí a zvířat.¹⁴³

Kastovní pyramida však není shodná se sociální; bráhman může být i velmi chudý (bude se ale vyhýbat rituálně znečišťujícím způsobům výdělků) a naopak příslušník nižší kasty může být i velmi bohatý. V dnešní Indii dochází k prudkému sociálnímu vzestupu středních kast, které pak ovládají i místní politické dění.¹⁴⁴

Kastovní předpisy nedovolovaly sňatky mezi kastami a upravovaly formy společenského styku mezi nimi. Dodržování povinností, které jedinci vyplývaly pro jeho hinduistickou příslušnost, bylo typicky přísněji vyžadováno u hierarchicky vyšších kast. Přestože byl v roce 1947 kastovní systém zrušen, jeho pravidla bývají stále dodržována.¹⁴⁵

V současné době ortodoxní hinduisté zastávají názor, že hinduistou se člověk může jedinečně narodit, a to pouze v některé kaste. Méně ortodoxní kruhy však přestup k hinduismu uznávají. V praxi pak dnes může být považován za hinduistu ten, kdo se za něj prohlásí a uznává jeho jednotící prvky, na to ovšem někteří hinduisté pohlížejí s nevolí.¹⁴⁶

6.3 Postavení ženy ve védském období

Jak již bylo zmíněno, postavení žen ve védské době se jeví jako příznivější oproti období pozdějšímu, ovládanému bráhmanskými pravidly. Pro toto období je charakteristický vliv

---

¹⁴² Srov. WERNER: *Náboženství...*, str. 14.

¹⁴³ Srov. Tamtéž

¹⁴⁴ Srov. KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ: *Základy asijských náboženství - I. Díl...*, str. 135.

¹⁴⁵ Srov. WERNER: *Náboženství...*, str. 14.

¹⁴⁶ Srov. KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ: *Základy asijských náboženství - I. Díl...*, str. 131.

předárjské matriarchální tradice (která ovšem není považována za hinduistickou) a její prolínání s árjskou patriarchální tradicí.¹⁴⁷

Ženy byly v tomto období velice vážené, a to nejen jako matky, jak je tomu ve většině starověkých kultur (i když v této souvislosti byl význam žen největší také v této kultuře). Byly rovněž respektovány jako významné učitelky, političky nebo filozofky – nejčastěji bývá uváděn příklad filozofky Gárgí vyskytující se ve védských textech. Z toho vyplývá, že ženy měly přístup k tehdejšímu vzdělání, to však nelze považovat za zcela běžnou záležitost. Obecně měly dívky přístup ke vzdělání, pokud byl umožněn také jejich bratrům.¹⁴⁸

V roli manželky se žena těšila pozici majitelky domu. Védy výslovně doporučují ženám vládnout v domě nejen nad svým mužem, ale též nad tchánem, tchýní, švagrem i švagrovou, kteří žili ve společné domácnosti.¹⁴⁹ Z toho tedy plyne, že žena byla muži nadřazena, je však třeba upozornit, že se jednalo pouze o domácí prostředí. Společenská dominance byla v rukou mužů, a i přes výše uvedené byla staroindická společnost patriarchální a také patrilinéární.¹⁵⁰

Horší však bylo postavení neplodné ženy. Takovou mohl muž jednoduše zapudit, nebo si mohl vzít další ženu a vytvořit tak polygamní manželství. Tento způsob vytvoření polygamie byl v období védismu jediný přípustný.¹⁵¹

Žena měla také významné postavení v souvislosti s prováděním rituálních obřadů, které se odehrávaly v prostorech domácnosti. Měla některé rituální povinnosti společné se svým manželem, při kterých s ním nebyla rovnocenná, ale byla nutná její přítomnost. Některé rituály však žena dle tehdejších pravidel prováděla sama, případně mohla konat oběti v době nepřítomnosti manžela.¹⁵²

S účastí na náboženských obřadech ve velké míře souvisí také možnost žen vzdělávat se, kterou však v pozdějších dobách ztratily, čímž se výrazně zhoršilo jejich společenské postavení.

Podle dávných indických eposů v této době dokonce existovala možnost dívky zvolit si svého ženicha, což ani v dnešní Indii není plně uplatňováno. Při slavnosti nazvané

---

¹⁴⁷ Srov. Tamtéž str.138.

¹⁴⁸ Srov. KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka, MARKOVÁ, Dagmar, POSPÍŠILOVÁ, Dagmar. Hinduismus. In KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka (ed.). *Obrazy ženství*. Litomyšl: Paseka, 2008, str. 145.

¹⁴⁹ Tamtéž

¹⁵⁰ Srov. PÁCHOVÁ, Radka. *Žena v hinduismu* [online]. Brno, 2007. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, filozofická fakulta. Dostupné z WWW: <http://is.muni.cz/th/145210/ff_b/>. str. 9.

¹⁵¹ Srov. Tamtéž

¹⁵² Srov. Tamtéž, str. 10.

svajamvara byl nápadníkům zadán úkol a nevěsta si vybrala toho, kdo jej splnil nejlépe. Tento způsob byl nicméně určen pouze pro bohaté vrstvy z nejvyšších kast.¹⁵³

Žena ve védském období však byla stále nejvíce ceněna jako manželka a matka. V 6. století před Kristem se začala vyvíjet nová náboženství, buddhismus a džinismus, která dávala ženám možnost odejít z domova jako mnišky. Svým postojem k ženě vyvolávala tato náboženství zřejmou nevoli bráhmanů, neboť vzhledem k velké toleranci hinduismu vůči ostatním náboženstvím měly ženy možnost obrátit se na jinou víru. Bráhmani pak reagovali snahou o větší spoutanost žen.¹⁵⁴

6.4 Právní regulace hinduistické společnosti, Manuův zákoník

Hinduistické právo netvoří přehledný systém – jeho znakem je značná roztržitost. Největší význam a také závaznost přiznávají hinduisté védám, ale ustanovení použitelná k úpravě právních vztahů se vyskytují zejména v pozdějších úpravách. Význačným právním pramenem jsou *dharmasústry* a na jejich základě vzniklé *dharmasástry*. Jedná se o texty obsahující systém obyčejů a pouček, přičemž některé z nich si dodnes uchovávají svou závaznost. Za nejvýznamnější dílo z těchto kánonů lze považovat *Mánavadharmaśástru* (neboli Manuův zákoník, také Manusmrti).¹⁵⁵

Autor či autoři Manuova zákoníku jsou neznámí. Podle tradice je připisován legendárnímu praotci lidstva Manuovi a pokládán za jednu z posvátných knih hinduismu. Byl dotvořen a závazné podoby nabyl asi ve druhém století, a přes veškeré moderní sekulární indické zákonodárství žije v hinduistickém povědomí dodnes.¹⁵⁶

Manusmrti je kodex chování a jako takový zahrnuje v podstatě veškerou lidskou činnost. Vychází z rozdělení společnosti do kast a vymezuje práva a povinnosti jejich příslušníků, jakož i vzájemné vztahy mezi nimi.¹⁵⁷

Zákoník obsahuje velké množství ustanovení týkajících se žen, přičemž tato práce bude zaměřena pouze na ty otázky, které jsou dle mého názoru nejdůležitější a nejvíce souvisejí s právním stavem.

---

¹⁵³ Srov. ZBAVITEL, Dušan. *Starověká Indie - 1. část (výpisky)* [online]. feuerteufel.blog.cz, 5. října 2010 [cit. 5. března 2011]. Dostupné na <<http://feuerteufel.blog.cz/1010/dusan-zbavitel-staroveka-indie-1-cast-vypisky>>.

¹⁵⁴ Srov. KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ a kol.: *Hinduismus*, str. 145.

¹⁵⁵ Srov. HUNGR: *Srovnávací...*, str. 47.

¹⁵⁶ Srov. KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ a kol.: *Hinduismus*, str. 166.

¹⁵⁷ Srov. KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ: *Základy asijských náboženství - I. Díl...*, str. 118.

6.4.1 Společenské postavení ženy

Velkou pozornost věnuje Manusmrti ženám a v mnohém mění jejich postavení k horšímu oproti dřívější době. V této souvislosti je však nutno zmínit několik pozoruhodných Manuových výroků, dle kterých mají být ženy ctěny svými otci, bratry i manžely. Pokud tomu tak je, bohové se radují, zatímco pokud ženy ctěny nejsou, obřady se stávají bezcennými. V případě, že žena žije ve smutku, rodina brzy zanikne, a proto je povinností muže (nebo spíše v jeho vlastním zájmu) ctít svou ženu při obřadech, jakož i přinášet jí vhodné dary. Výslovně je stanoveno, že rodinného štěstí je možno dosáhnout jen tam, kde jsou manžel i manželka se sebou navzájem spokojeni.¹⁵⁸ Z uvedeného lze odvodit určitou rovnost muže a ženy v manželství, ovšem, jak bude uvedeno dále, tyto verše vlastně odporují dalším ustanovením.

V další části Manu jasně formuluje požadavek naprosté závislosti žen na mužích. Žena musí být v dětství střežena otcem, v mládí manželem a ve stáří synem. Nikdy jí nepřísluší samostatnost. Na druhou stranu ale nadvláda nad ženou přináší mužům určité povinnosti. Pod pohrůzkou posmrtného (a většinou značně krutého) trestu je stanovena povinnost otce provdat svou dceru (a to ještě před pubertou), manžela být své manželce ve vhodný čas přístupný a syna starat se o matku v případě smrti otce.¹⁵⁹

Z uvedeného lze vyzorovat určitý rozpor mezi jednotlivými ustanoveními. Na jednu stranu je vznášen požadavek na štěstí a harmonii v manželství, na stranu druhou lze usuzovat z povinnosti otce provdat svou dceru velmi mladou, že ženy neměly žádnou volnost v hledání vhodného partnera, a tudíž podobu manželství prakticky nemohly ovlivnit.

Hinduistické manželství dle Manusmrti tedy není možné považovat za podobné například konfuciánskému, které také vyjednávali předkové snoubenců. V konfuciánské společnosti však žena neměla žádné právo na spokojenost se svým manželem, naopak měla pouze povinnost jednat tak, aby s ní byl manžel a jeho rodina spokojeni. Teoreticky se tedy jeví (alespoň v tomto ohledu) hinduistické postavení ženy příznivější než konfuciánské.

Manželka však na druhou stranu měla dle Manua povinnost svého manžela uctívat jako boha.¹⁶⁰ Z toho bývá často dovozováno, že manželka měla povinnost plnit veškerá přání svého manžela bez nároku na odpor. Tato myšlenka se však opět přiči požadavku na emocionálně příznivé manželství.

---

¹⁵⁸ Srov. DONIGER, Wendy, SMITH, Brian K. *The laws of Manu*. London: Penguin, 1991. str. 46–48.

¹⁵⁹ Srov. Tamtéž str. 207–208.

¹⁶⁰ Srov. Tamtéž str. 50.

Manu přesně stanovil náplň všedního dne vdané ženy, protože dle jeho názoru není ve schopnostech muže plně uhlídat svou ženu silou. Proto vymezil okruh činností, které ženy měly povinnost vykonávat; tyto činnosti byly naopak mužům zakázány, neboť se pojily s předměty, jež pro ně byly pokládány za škodlivé (například ohniště, koště nebo džbán na vodu).

Manusmrti se dále podrobně zabývá otázkami ženské sexuality (přičemž pod pohrůzkou fyzických světských trestů výlučně příkazuje heterosexuální¹⁶¹), ženskému vzhledu (nezáří-li žena krásou, nepovzbuzuje muže, a není-li muž povzbuzován, neplodí děti¹⁶²) a vyjmenovává množství špatných vlastností žen (chtíč, marnivost atd.), kvůli kterým pak ženy musejí být omezovány v samostatném jednání.¹⁶³

6.4.2 Majetkové poměry ženy

Manuův zákoník stanoví, že majetek patřící ženě tvoří dvě skupiny – výživné a dary. Žena v manželství má právo na výživu od svého manžela. To lze považovat za velmi důležité vzhledem k její celkové nepříznivé pozici v manželství a ve společnosti.

Zákon obsahuje množství ustanovení týkajících se majetku žen získaného darem. Dokonce stanoví, že majetek patřící manželce mohou dědit pouze její děti, a to nejdříve dcera. Na druhou stranu však tato pravidla popírá tvrzením, že žena nemůže vlastnit žádný majetek, a pokud nějaký nabyla, patří tento manželovi, resp. otci či jinému mužskému příbuznému.¹⁶⁴

Uvedený princip dědění se během staletí přeměnil v tradici věna, které přechází do vlastnictví manželovy rodiny. Tuto tradici nelze považovat za záležitost náboženskou, ale spíše komerční, neboť ženichova rodina často požaduje věno neúnosně vysoké. Z toho důvodu dodnes institut věna způsobuje velké problémy rodičům dcer a zhoršuje postavení žen, protože ty jsou již od narození považovány za velkou finanční přítěž.¹⁶⁵

Zatímco syn přinese do rodiny peníze v podobě nevěstina věna, dcera majetek rodiny velice významně odčerpá, a tím v chudších vrstvách způsobí obrovské ekonomické až existenční problémy rodiny. Proto v Indii často docházelo a ještě stále ilegálně dochází k vraždám novorozených děvčátek nebo ke zvýšené potratovosti. Ukončení těhotenství z důvodu pohlaví dítěte se v Indii na přelomu 80. a 90. let stalo natolik závažným

---

¹⁶¹ Srov. Tamtéž str. 191.

¹⁶² Tamtéž, str. 48.

¹⁶³ Tamtéž, str. 49.

¹⁶⁴ Tamtéž, str. 219.

¹⁶⁵ KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ a kol.: *Hinduismus*, str. 168.

společenským problémem, že v roce 1994 přijal parlament zákon, který prenatalní testy zakazuje.¹⁶⁶

6.4.3 Právní poměry v manželství

Manželství je v hinduismu již od dob védismu posvátným svazkem mezi mužem a ženou. Jeho vznik má formu darování ze strany rodičů – názor dcery je irelevantní. Žena se tak uzavřením manželství stává vlastnictvím (darem) manžela a kromě práva na výživu má v manželství pouze povinnosti.¹⁶⁷

Její hlavní povinností je zplodit dítě, resp. syna. Manžel byl dle dharmášáster povinen vyčkat osm let, pokud žena vůbec neporodila, deset let, pokud porodila mrtvé dítě, a dvanáct let, pokud porodila dceru. Poté mohl manželku zavrhnout a oženit se s jinou ženou.¹⁶⁸

Teoreticky však takto učinit nemusel, protože Manuův zákoník povoloval polygamii, která byla zrušena až Hinduistickým občanským zákoníkem v roce 1955, jenž zároveň umožnil sekulární rozvod hinduistického manželství.¹⁶⁹

Z posvátné povahy manželství by logicky mělo vyplývat, že jeho zrušení je neakceptovatelné, přesto tato možnost existovala, zejména pro příslušníky nejnižších kast. *Náradasmrti*, jako jeden z dalších hinduistických tradičních zákoníků kromě Manuova, vyjmenovává několik případů, kdy se žena může opět provdat. Jedná se o případy, kdy první muž ženy zemřel, odešel do ciziny, je impotentní nebo ztratil veškerý svůj majetek. Na druhou stranu Manu zakazuje uzavřít sňatek s jinou ženou než s pannou a výslovně navrhuje nové manželství vdov. Zde je tedy možné opět pozorovat typickou rozporuplnost hinduistického práva.¹⁷⁰

Manželství ovšem také mohlo být prohlášeno za neplatné; důvodem neplatnosti byla skrytá vada manželky, tedy taková vada, kterou manžel zjistil až po sňatku (např. již uvedená neschopnost zplodit syna).¹⁷¹

---

¹⁶⁶ Srov. SMETÁČKOVÁ, Irena a kol. *Gender ve škole : příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Praha: Otevřená společnost, 2006, str. 70.

¹⁶⁷ Srov. HUNGR: *Afroasijské...*, str. 74.

¹⁶⁸ Srov. Tamtéž str. 74–75.

¹⁶⁹ Srov. KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ a kol.: *Hinduismus*, str. 177.

¹⁷⁰ Srov. NERUDA, Michal. *Nábožensko-právní kultury na Indickém subkontinentu*. Olomouc, 2008. 56 s. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, právnická fakulta.

¹⁷¹ Srov. HUNGR: *Afroasijské...*, str. 75.

6.5 Postavení vdov, obřad Sátí

Vdovy byly v indické společnosti značně znevýhodněné, zvláště po vzniku Manuova zákoníku. Ten sice výslovně neuvádí zákaz nového sňatku, avšak na tento skutek pohlíží s nelibostí.¹⁷²

Sátí (v překladu „ctnostná žena“) je výraz pro obřad, při němž vdova vstupuje na pohřební hranici zesnulého manžela a nechá se s jeho tělem zaživa upálit.

Ve védské době bylo nové manželství vdovy běžné, jak dokládá pasáž z véd, ve které je žena odváděna z pohřební hranice svého muže, aby mohla být znovu provdána, se slovy: „Povstaň ženo a vrať se do světa živých. Ležíš po boku muže, jehož život odešel. Pojd' a buď ženou toho, kdo drží tvou ruku a chce s tebou žít.“ Na ženě se totiž nejvíce cenila schopnost rodit potomky, a proto byla zejména bezdětná vdova často provdávána za bratra svého zesnulého muže, aby mu porodila děti, a tak bylo zachováno pokračování rodu.¹⁷³

Se vzrůstajícím vlivem bráhmanů se postoj k vdovám zhoršoval. Vdova byla považována za bytost přinášející neštěstí, byla odkázána k životu ve smutku za manžela a v materiálním strádání, což vyplývalo ze skutečnosti, že patřila k majetku manželovy rodiny. Ta neměla zájem o ovdovělou ženu a často ji za smrt manžela obviňovala. Taková žena sama podstoupila obřad sátí, aby tak zkrátila své doživotní utrpení.¹⁷⁴

Jak již bylo zmíněno, manžel byl pro indickou ženu v pozici Boha, proto když o něj přišla, neměla důvod dále existovat. Tuto motivaci žen k sátí lze považovat za náboženskou, neboť dle tradic se taková žena zbaví všech hříchů a přijde po smrti do nebe. To souvisí s jedním ze základních znaků hinduismu, jímž je výše nastíněný princip věčného koloběhu věcí.

Existují také další příčiny upalování vdov, například ekonomické. Dle některých regionálních zvyků měla vdova, která neprodila syna, téměř stejná dědická práva na společný rodinný majetek jako její zesnulý manžel. V této situaci bylo velice výhodné se vdovy zbavit.¹⁷⁵

V mnoha případech žena nechtěla podstoupit obřad sátí, ale byla k němu násilím donucena. Snahu zakázat sebeupalování vdov dlouhou dobu projevovali muslimští panovníci v době své vlády v Indii, a později také evropští kolonizátoři. O zrušení tradice se nakonec zasloužili bengálští osvícenci, kteří vyvíjeli tlak na tehdejší vládcy, aby byl obřad upalování

¹⁷² Srov. DONIGER, Wendy, SMITH, Brian K. *The laws of Manu*. London: Penguin, 1991, str. 116.

¹⁷³ Srov. KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ a kol.: *Hinduismus*, str. 169.

¹⁷⁴ Srov. VÁVROVÁ, Martina. *Situace vdov v indii* [online]. Olomouc, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta. Dostupné na <<http://theses.cz/id/0k5kex/123353-415941266.pdf>>. str. 15–18.

¹⁷⁵ Srov. KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ a kol.: *Hinduismus*, str. 170.

vdov zakázán. Tradice byla roku 1829 skutečně zakázána; od té doby bylo upálení vdovy považováno za vraždu a jeho účastníci byly pronásledováni (zejména syn oběti, její příbuzní a další osoby nutné k vykonání obřadu).¹⁷⁶

Tradice však nebyla zcela zapomenuta, dodnes se v médiích čas od času objevují případy upálení vdovy. K tomu zajisté významně napomáhá existence Společnosti na obranu řádu sáti – *Sáti dharma ramši samiti*.¹⁷⁷

6.6 Závěr

Postavení žen v Indii je ovlivněno hinduistickými tradicemi, dle kterých jsou ženy v mnoha ohledech silně diskriminovány, a pro ty, které odvodí nebo nepřinesou do manželství syna, je nejlepším životním řešením brutální sebevražda.

Velkým problémem je skutečnost, že tyto tradice nejsou v některých případech dodnes opuštěny. Například nikdy neupadl v zapomenutí Manuův princip, že má manželka považovat manžela za svého Boha. Tento požadavek je však respektován převážně u nejvyšších kast. Kasty jsou dalším stále existujícím diskriminačním přežitkem. Ústava indické republiky z roku 1950 zakazuje jakoukoli formu diskriminace – na základě kasty, pohlaví, věku atd. To je ovšem jen teorie, reálně v Indii některé diskriminační praktiky stále přežívají.¹⁷⁸

Tato skutečnost je jednoznačně v rozporu s konceptem lidských práv, který je typický pro dnešní svět. Vzhledem k rychlému růstu indické ekonomiky, jenž je doprovázen prolínáním indické kultury s jinými světovými civilizacemi, je možné se domnívat, že by staré tradice mohly být překonány. Velkým problémem je však skladba indického obyvatelstva, neboť většina Indů dnes žije na hranici chudoby a silná ekonomika jejich životní styl neovlivnila. Naproti tomu značný vliv si u takových vrstev zachovává tradice jako výraz určité identity.

---

¹⁷⁶ Srov. VÁVROVÁ, Martina. *Situace vdov v indii* [online]. Olomouc, 2010. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta. Dostupné na <<http://theses.cz/id/0k5kex/123353-415941266.pdf>>. str. 24–25.

¹⁷⁷ Srov. KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ a kol.: *Hinduismus*, str. 174.

¹⁷⁸ Srov. Tamtéž, str. 177.

7. Závěr

Cílem práce bylo vytvořit studii týkající se sociální role žen v afrických a asijských tradičních kulturách a náboženstvích. Konkrétně se jedná o přírodní africká náboženství, islám, judaismus, hinduismus a konfucianismus. Tato studie je koncipována jako souhrn jednotlivých informací získaných z literatury převážně českých badatelů, kteří se zabývali společenským systémem orientálních kultur. Z uvedených konkrétních poznatků vyplývají určité obecné znaky charakterizující právní postavení žen v afroasijských tradičních kulturách, které jsou v tomto závěru shrnuty.

Každá z kultur této práce má své specifické rysy, kterými se navzájem odlišují, zároveň však existuje mnoho podobných znaků.

Jako příklad může sloužit skutečnost, že v každé společnosti, které se v této studii věnuji, ženy zaujímaly (a často stále zaujímají) podřízené postavení vůči mužům. Rozdílný je pouze důvod k takovému přístupu. Židovské náboženství podřizuje ženu muži jako trest za to, že pramatka Eva svedla praotce Adama k zakázanému skutku.

Hinduistické posvátné knihy sice stanovují nadřazenost mužů vůči ženám, důvod zde však není zcela jednoznačný. V některých případech dokonce muže a ženy považují za sobě rovné. Omezení vůči ženám pramení pravděpodobně především z obavy, aby se árijové jako přistěhovalci a zakladatelé hinduistické kultury nemísili s původním obyvatelstvem.

Pro islám, africké tradiční náboženství i konfucianství je formální podřízenost žen dána jejich přirozenou povahou, která je determinovaná biologicky, a je tudíž neměnná. Typickými přirozenými vlastnostmi ženy jsou dle tohoto pojetí pasivita, fyzická atraktivita, silná emocionalita a iracionalita. Muži jsou naopak považováni za bytosti dominantní, silné, racionální, aktivní, se zájmem o pracovní seberealizaci, a jejich role v rodině je zejména živitelská a ochranná. Ženy pak v tomto ohledu nacházejí pracovní uplatnění převážně uvnitř rodiny. Tam často zaujímají silné postavení, ale vždy představují roli správců a muži naopak vládců. Jejich postavení v rodině lze připodobnit ke vztahu vlády a správy ve státě. Vláda je oprávněna vydávat vnitřní předpisy, které ostatní složky výkonné moci obligatorně dodržují. Vztahy navenek státu jsou výlučnou doménou vlády, stejně tak jako má muž na starosti záležitosti vně rodiny.

S tím velice úzce souvisí další problematika, a sice postavení ženy ve veřejném sektoru, který byl v tradičních kulturách výhradně mužskou oblastí. Muži se potřebovali vzdělávat, aby mohli vykonávat výdělečnou činnost, a tím plnit svou funkci v rodině a ve společnosti.

Ženy běžně neměly přístup ke vzdělání, pracovnímu uplatnění mimo rodinu a jiným aspektům veřejného života. Tento přístup se v dnešní době ve většině společností výrazně změnil.

Pojetí ženy v domácnosti však bylo typické i pro západní kulturu, a to do zcela nedávné doby. Stejně tak i skutečnost, že hlavní starost o děti a jejich výchova je primárně záležitostí matky, nikoli otce. Narozdíl od aktuálního západního pojetí je toto v tradičních afroasijských kulturách pokládáno za pravidlo.

Nejvíce shodných prvků však existuje v manželství. Typickým pravidlem například je, že manželství není uzavíráno na základě svobodné volby dvou lidí, nýbrž formou obchodu, ve kterém nevěsta vystupuje jako jeho předmět. Rozvod manželství je vždy pro ženu obtížnější než pro muže, protože ten má možnost uplatnit mnohem více rozvodových důvodů. Cizoložství bývá velice tvrdě trestáno, tresty jsou většinou rozdílné pro muže a pro ženy (pro ženy jsou často přísnější). S tím zřejmě souvisí také shodný postoj všech náboženství k polygamii. Tradičně byla povolena tzv. polygynie, jako forma manželství více žen s jedním mužem. Prestiž rodiny a zvláště její hlavy byla (a v určitých společnostech stále je) odvozována od počtu žen, které obývaly společnou domácnost. Opačná forma polygamie, tzv. polyandrie, tedy manželství jedné ženy s několika muži, se vyskytovala a částečně i dosud vyskytuje na Cejlonu, v Indii u původních domorodých kmenů, dále v Tibetu, u Eskymáků a u některých praobyvatel Ameriky.¹⁷⁹ Zastoupení v celosvětovém měřítku je tedy silně menšinové oproti výskytu polygynie.

Dalším společným znakem je skutečnost, že případná úcta je ženě projevována téměř výlučně jako matce. Hlavním životním úkolem ženy je zplodit co nejvíce potomků, resp. synů, což vede k zásadním demografickým problémům. Primární povinnost reprodukovat se způsobuje problémy s přelidněností v Africe, Indii, Číně i v mnohých muslimských státech. Upřednostňování synů před dcerami zase vedlo v některých kulturách k infanticidě a v jejím důsledku k demografické nerovnováze mužů a žen ve prospěch mužů. Prognózy vyjadřující se ke celosvětové skladbě obyvatelstva jsou již dlouhou dobu ve znamení prudkého růstu afroasijské populace, která se v důsledku globalizace významně rozšiřuje i geograficky. Proto je možné se domnívat, že orientální kultury v budoucnu ovlivní západní svět v mnohem větší míře než doposud.

Postavení ženy v západním světě, resp. v Evropě, je kapitolou samo o sobě, zvláště v kontextu měnících se věků. Genderový přístup je zde naprosto odlišný ve srovnání doby vzniku a počátku duchovních základů utvářejících evropskou kulturu s dobou dnešní. Status

---

¹⁷⁹ Srov. NEUMANN, Stanislav K. *Dějiny ženy: populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly*. Praha: Otakar II., 1999, str. 95.

ženy ve starověké a středověké Evropě lze velmi zjednodušeně považovat za obdobný jejímu postavení v tradičních afroasijských kulturách, s tím, že hlubší analýza by jistě umožnila nalézt mnoho rozdílů – tím nejpodstatnějším je zřejmě otázka polygamie.

Naproti tomu dnešní právní postavení ženy v západním světě vycházející z právních řádů moderních zemí je téměř v každém prvku odlišné.

Manželství v naší společnosti lze uzavřít svobodným sňatkem, jeho rozvod je běžný a snadný. Právní státy většinou neberou žádný ohled na tzv. nerozlučitelnost manželství podle náboženského názoru. Cizoložství je činem beztrestným, stejně jako homosexuální praktiky.

Rodinu již dle mého názoru nelze považovat za základní stavební jednotku západní společnosti. Lidé spolu často žijí, aniž by uzavírali manželství, a mnohdy také spolu nežijí, přestože mají společné potomky. Svobodné ženy a matky jsou v naší společnosti navíc zabezpečeny státním sociálním systémem, není proto třeba institutů jako například obvěnění nebo upalování vdov z ekonomických důvodů.

V mnohých afroasijských kulturách dnes existují právní řády stojící na moderních principech a tradiční náboženské normy jsou zde považovány za přežitek, nebo dokonce zakázány pro své rozpory s lidskými právy v pojetí moderního světa. Ve velké části afroasijské společnosti se však tradiční předpisy stále uplatňují. Jedná se zejména o málo rozvinuté oblasti charakteristické svou přelidněností a chudobou, například Indii nebo Afriku.

Na závěr bych ráda poznamenala, že určitý odklon od tradičního společenského systému považuji za nutný, a to z důvodu jednoznačného porušování základních lidských práv aplikací některých náboženských norem. Nutno ovšem dodat, že tento koncept lidských práv je výdobytkem západního světa a že doba trvání této myšlenky je ve srovnání se stářím filozofii afroasijských kultur velice krátká.

Seznam použitých zdrojů

Primární literatura

- HUNGR, Pavel, KALVODOVÁ, Věra. *Afroasijské právní kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 118 s.
- HUNGR, Pavel. *Srovnávací právo: právní kultury*. Ostrava: Key Publishing, 2008. 130 s.
- KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka a kol. *Obrazy ženství v náboženských kulturách*. Litomyšl: Paseka, 2008. 351 s.
- KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka. *Základy asijských náboženství - I. díl, Judaismus, islám, hinduismus, džinismus, buddhismus, sikhismus, pársismus*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. 269 s.

Sekundární literatura

- SMETÁČKOVÁ, Irena a kol. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. Praha: Otevřená společnost, 2006. 191 s.
- BOUZEK, Jan a kol. *Přehled pravěku světa*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976. 255 s.
- BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974. 717 s.
- POSPÍŠIL, Leopold. Systémy víry: náboženství a magie. *Český lid*, 1993, roč. 80, s. 388 – 409.
- KYNDROVÁ, Libuše. *Rytmus černé Afriky : s odbíjenou v Togu*. Praha: Olympia, 1980. 212 s.
- SOUČEK, Jan. *Dějiny pravěku a starověku: učebnice pro střední školy*. Praha: Práce, 1995. 184 s.
- WARRAQ, Ibn. *Proč nejsem muslim*. Praha: Votobia, 2005. 503 s.
- KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 2. vydání. Praha: Vyšehrad, 1998. 292 s.
- FISHBANE, Michael. *Judaismus: zjevení a tradice*. Praha: Prostor, 2003. 194 s.
- CAMUS, Jean-Yves, DERCZANSKY, Annie-Paule. *Svět židů: malá moderní encyklopedie*. Brno: KMa s.r.o., 2008. 64 s.
- SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou židé?*. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007. 228 s.
- LANGE, Nicholas de. *Svět Židů: kulturní atlas*. Praha: Knižní klub, 1996. 240 s.
- SZLAKMANN, Charles. *Judaismus pro začátečníky*. Praha: TOGGA, 2003. 190 s.
- HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů – ze života světových náboženství*. Praha: nakladatelství Lidové noviny, 2006. 279 s.
- KRÁL, Oldřich. *Čínská filosofie: pohled z dějin*. Praha: Maxima, 2005. 373 s.
- OVERMYER, Daniel L. *Náboženství Číny: svět jako živý organismus*. 2. vydání. Praha : Prostor, 1999. 178 s.
- FAIRBANK, John K. *Dějiny Číny*. Praha: Lidové noviny, 1998. 656 s.
- HOOBLER, Thomas, HOOBLER, Dorothy. *Konfucianismus*. Praha : Lidové noviny, 1997. 129 s.
- HARTZOVÁ, Paula R. *Taoismus*. Praha: Lidové noviny, 1996. 133 s.

- ANDĚLOVÁ, Petra. *Základy asijských náboženství - II. díl, Taoismus, konfucianismus, (neo)konfucianismus v Koreji, šintoismus, islám ve V a JV Asii*. Praha: Univerzita Karlova, 2005. 156 s.
- PRŮŠEK, Jaroslav, LESNÝ, Vincenc. *Rozpravy: hovory a komentáře / Konfucius*. Praha: Mladá fronta, 1995. 180 s.
- FILIPSKÝ, Jan. *Lexikon východní moudrosti: buddhismus, hinduismus, taoismus, zen*. Olomouc: Votobia, 1996. 565 s.
- WERNER, Karel. *Náboženství jižní a východní Asie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 215 s.
- WATERSTONE, Richard. *Duchovní svět Indie*. Praha: Knižní klub, 1996. 184 s.
- KEENE, Michael. *Světová náboženství*. Praha: Euromedia Group - Knižní klub, 2003. 192 s.
- WERNER, Karel. *Malá encyklopedie hinduismu*. Brno: Atlantis, 1996. 215 s.
- DONIGER, Wendy, SMITH, Brian K. *The laws of Manu*. London: Penguin, 1991. 362 s.
- NEUMANN, Stanislav K. *Dějiny ženy: populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly*. Praha: Otakar II., 1999. 1077 s.
- NERUDA, Michal. *Nábožensko-právní kultury na Indickém subkontinentu*. Olomouc, 2008. 56 s. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, právnická fakulta.

Internetové zdroje

- *Esa.un.org* [online]. březen 2010 [cit. 19. prosince 2010]. World Urbanization Prospects, the 2009 Revision. Dostupné na <http://esa.un.org/unpd/wup/Documents/WUP2009_Highlights_Final.pdf>.
- *Afrika rodu ženského* [online]. 4. června 2009 [cit. 19. prosince 2010]. Ceska televize. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10247864775-afrika-rodu-zenskeho/208452801380002/>>.
- *Ksa.zcu* [online]. 24. listopadu 2005 [cit. 20. prosince 2010]. Zivotnicyklus. Dostupné na <www.ksa.zcu.cz/studium/podklady/ea/zvotnicyklus.DOC>.
- *Worldweddingtraditions.com* [online]. 2003 [cit. 20. prosince 2010]. African Wedding Traditions. Dostupné na <http://www.worldweddingtraditions.com/locations/african_traditions.html>.
- *Africaguide.com* [online]. 2010 [cit. 20. prosince 2010]. African People & Culture. Dostupné na <<http://www.africaguide.com/main/contact.php>>.
- HAVELKA, Ondřej, LORENCOVÁ – HAVELKOVÁ, Michaela. *Tajemný kmen červených Himbů* [online]. Nahá Afrika [cit. 20. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.nahaafrika.cz/Kniha-Naha-Afrika.html>>.
- *Esa.un.org* [online]. 2006 [cit. 19. prosince 2010]. World Population Prospects, the 2006 Revision. Dostupné na <<http://www.un.org/esa/population/publications/wpp2006/English.pdf>>.
- *Esa.un.org* [online]. 2008 [cit. 19. prosince 2010]. World Population Prospects, the 2008 Revision. Dostupné na <http://www.un.org/esa/population/publications/wpp2008/wpp2008_text_tables.pdf>.
- Geert. *Berlínský projev Geerta Wilderse. Islám je komunismem dnešní doby* [online] euRABIA.cz, 6. října 2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.eurabia.cz/Articles/5043-berlinsky-projev-geerta-wilderse-islam-je-kunismem-dnesni-doby.aspx>>.
- *Mediaislam* [online]. 2010 [cit. 11. listopadu 2010]. Koranoislam. Dostupné na <<http://koranoislam.cz/>>.

- SHER, Samrah. *Muslimské ženy nejsou utiskovány*. [online]. Islamcz.cz [cit. 15. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.islamcz.cz/content/muslimske-zeny-nejdou-utiskovany>>.
- DVOŘÁKOVÁ, Markéta. Rodina v islámské tradici. *PHILOSOPHICAL E-JOURNAL OF CHARLES UNIVERSITY* [online]. 2008, 5, [cit. 15. listopadu 2010]. Dostupný na <<http://userweb.pedf.cuni.cz/paideia/download/dvorakovadomov.pdf>>.
- AZIM, Abdel. *Waytoparadise.net: Ženy v islámu versus ženy v židovskokřesťanské* [online]. Ženy v Islámu [cit. 15. listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.waytoparadise.net/Bdownloads/women_czech.pdf>.
- REUTERS. *Somálka byla ukamenována za cizoložství*. [online]. Denik.cz, 18. listopadu 2009 [cit. 16. listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.denik.cz/ze_sveta/somalka-byla-ukamenovana-za-cizolozstvi20091118.html>.
- BACHO, Daniel. Belgický zákaz zakrývání obličeje: ochrana svobody a důstojnosti společnosti. In *COFOLA 2010: the Conference Proceedings* [online]. Brno : Masaryk university, 2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2010/files/slabi/Bacho_Daniel_1699_.pdf>
- ČT24. *Francie rozhodla: Burky a nikáby se nosit nebudou*. [online]. Ct24.cz, 14.9.2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.ct24.cz/svet/101445-francie-rozhodla-burky-a-nikaby-se-nosit-nebudou/>>.
- *Etf.cuni.cz* [online]. 2010 [cit. 18. prosince 2010]. Bible svatá. Dostupné na <<http://www.etf.cuni.cz/~rovnanim/bible/k/Gn1.php>>.
- KUBCOVÁ, Jana, KUBCOVÁ, Šárka. *Postavení ženy v židovské společnosti (dějiny a současnost)*. [online]. planovanirodiny.cz [cit. 18. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2009111802>>.
- SOBEK, Tomáš. *Kultura a sociální reformy (ženská obřízka)* [online]. leblog.cz, 7. srpna 2008 [cit. 15. ledna 2011]. Dostupné na <<http://www.leblog.cz/?q=node/91>>.
- PÁCHOVÁ, Radka. *Žena v hinduismu* [online]. Brno, 2007. 51 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, filozofická fakulta. Dostupné na <http://is.muni.cz/th/145210/ff_b/>.
- ZBAVITEL, Dušan. *Starověká Indie - 1. část (výpisky)* [online]. feuerteufel.blog.cz, 5. října 2010 [cit. 5. března 2010]. Dostupné na <<http://feuerteufel.blog.cz/1010/dusan-zbavitel-staroveka-indie-1-cast-vypisky>>.
- VÁVROVÁ, Martina. *Situace vdov v indii* [online]. Olomouc, 2010. 64 s. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta. Dostupné na <<http://theses.cz/id/0k5kex/123353-415941266.pdf>>.

Anotace

Tato práce se zaměřuje na právní postavení žen v afroasijských kulturách, které jsou silně ovlivněny náboženstvím, konkrétně v islámu, judaismu, hinduismu, konfucianismu a v náboženství afrických přírodních kmenů. Cílem studie bylo podat souhrnný přehled základních tradičních norem, které určují pozici žen v dané společnosti, a zároveň vymezit hlavní principy každého z uvedených náboženství pro lepší porozumění jednotlivým genderovým aspektům. Práce vychází převážně z české literatury a z primárních pramenů definujících určité náboženství, jako je například Korán, Starý zákon nebo Manuův zákoník. Na základě těchto zdrojů je sledována role žen zejména v rámci rodiny a manželství, jejich účast na veřejném životě, a také podrobnější popis určitého institutu, jenž je pro konkrétní kulturu charakteristický. Tato práce tedy líčí postavení žen v tradičním společenském uspořádání, které je typické pro dané společenství.

The topic of this thesis is the legal position of women in Afro-Asian cultures which are strongly influenced by religion, specifically in Islam, Judaism, Hinduism, Confucianism and in the religions of African tribes. The aim of the study was to present a summarized overview of the main traditional standards that determine the position of women in the corresponding societies and to establish the main principles of each religion mentioned in the thesis in order to be able to better understand individual gender aspects. In the thesis I referred mainly to Czech literature and primary sources defining individual religions, such as Qu'ran, Old Testament and Law of Manu. Based on these sources I monitored the role of women especially in their family and marriage, the way they participate in public life and also a more detailed description of specific legal aspects which are characteristic for a particular culture. In short, the thesis describes the position of women in traditional systems that are typical for each society.

Klíčová slova

- Ženy,
- právní postavení žen,
- role žen v rodině,
- role žen ve společnosti,
- afroasijské kultury,
- hinduismus,
- islám,
- judaismus,
- konfucianismus,
- africká přírodní náboženství.

Key words

- Women,
- legal position of women,
- role of women in their family,
- role of women in the society,
- Afro-Asian cultures,
- Hinduism,
- Islam,
- Judaism,
- Confucianism,
- African traditional religions